

नेपालको इतिहास राजभोगमाला

गताङ्कको बांकी

तिमी जाऊ भन्दा ति आचार्यले जुन चाहीँ अवतारि थिया तिनैकन ठहराइ ति राजपुत्रकन माग्दा ति राजाले मेरो पुत्रहरू मध्य उत्तम भयाका मुख्य चाहिकन इनले माग्दा वाचामा हान्या कथालाग्ल भनि केही भन्न सकेनन् । ताहाँपछि रानिले थाहा पाई एस पुत्रकन त म कदाचित् दिन्या छैन भनी दियीनन् । थोरै दिन ताहां वस्दा ति लक्षणवान् पुरुषकन साथ ल्याउन नपाई एक दिन ती अवतारि पुरुषकन भेटी तिमिकन हामिले नेपालमा हुभिक्षे हुंदा अहांसम्म धाइ आई पुग्यौ वावासंग पनी मागी सक्यौ । हामिले पायौ । अब हाम्रा मनोरथ पूर्ण गरिदिनु चाहिन्छ भनि विति गर्दा मत्स्येन्द्रावतार पुरुषबाट आज्ञा गन्या । नेपालमा सहकाल गर्ना निमित्त श्री पशुपतिनाथकन मांनु । आसमुद्रांत त्रिभुवनका देवताहरू तिनैका हुकुममा अधिन भै रहन्छन् । वैशाख मासमा ब्राह्मणद्वारा आर्य-तिर्थको जलाभिषेक गर्नु । तव वर्षाफल सुफल होला भनी आग्या गन्या

सतः श्लोकेन पठयतिः—

अथोवाच मत्स्येन्द्रश्च नेपालवासिजन्तवः
मृत्युञ्जयाय विप्रंश्च वैशाले चाभिषेचनम् ।
मिलित्वा सर्ववर्णंश्च बुभिक्षहरणं भवेत्
गृहीत्वा तज्जलं मेघः काले वर्षति सर्वदा ।

एस्ता प्रकारसंग आज्ञा गरि तिमिहरूले आवाहन गर्दा म आउँला ऐले तिमिहरूसंग आउनु हुंदैन । मेरा आमाले पनि जान देवनन् । तिमिहरू अहां वस्नु पर्दैन जाउ भनी आज्ञा प्रसन्नभया ।

ताहां उप्रात्त कामरूवाट गमन गरी फर्कि नेपालमा आई चाहिदो पुरश्चरणको सराजाम सब थोक् शास्त्रानुसार जोरजम्मा गरि उत्तमभूमि ठहराइ लग्नखेलका मध्यमा शिलाको पञ्चाकार बनाई पवित्र भै पीठपूजा

कलस स्थापि पुरश्चरण आरंभ गन्या । एक दिन राजासंग भन्या—हे महाराज आज रातृ मत्स्येन्द्रनाथ गमन गरी आइ यस कलसमा प्रवेश गर्नु छन् । तिमिले उस वषतमा एक पट्टवस्त्रले तत्क्षण कलसमा छोप्नु भनी अह्राई ध्यानदृष्टिलाई मंत्रले आकर्षण गन्या । नेपाल-भूमिमा दशदिग् विषे रक्षा विधानले दिग्बन्धन गरी आवाहन गर्दा मंत्रका बलले गरी आकर्षण हुंदा श्री मत्स्येन्द्रनाथ-बाट नरस्वरूपमा आफना आमा भै रत्नाकीकन निद्रैमा छली कामरू पीठमा गण साथमा ली नेपालभूमिमा प्राप्त भै पंचरात्रको तेजले जुक्त भै रत्नाकारस्वरूप भ्रमर भै पुर-श्चरण गन्याका स्थानमा भित्र प्रवेश गन्या । राजालाई अकस्मात् निद्रा लाग्न जांदा वेहोस भै कलसमा छोप्न सकेनन् र भ्रमरस्वरूप फेरि कलसवाट निस्कि फर्कदा भया र वंधुदत्त आचार्यले कुटुवाल दहदेखि पर जान नहुन्या साधन हो । दिग्बन्धन गरी राजालाई भन्या — हे महाराज तिमि उत्तर साधक हौ । तिमिले अवसर चुकायौ । इश्वर फर्कि गमन गरी जांदा भया । अब वेस गरी वस भनि फेरि मंत्रले आकर्षण गर्न लाग्या । फेरि मत्स्येन्द्रनाथ गमन गरी आइ कलसभित्र प्रवेश गन्या । राजालाई फेरि निद्रा भयो र फेरि उम्कि गया । ताहाँपछि फेरि राजालाई भन्या — तिमिले दुइ वार चुकायौ । अब फेरि एक फेरसम्म मंत्रका बलले श्री मत्स्येन्द्रनाथ आकर्षण गरूला तेश्रा पाली पनि चुकायौ भन्या मनोरथ वेथ भयो भनी वै गरी अब वेस गरी चेति रहुंला भनाइ आकर्षण गर्न लाग्या । फेरि मंत्रका बलले श्री मत्स्येन्द्रनाथकन आवाहन गर्दा गमन गरी आइ कलसमा प्रवेश गर्दा समय देवताका छलले गरी राजालाई फेरि निद्रा लाग्न जांदा वंधुदत्त आचार्यले अब त अनर्थ भयो । एसै औसरमा चुक्याउप्रात्त सब मिहनत वेथ भयो भनि चाँडै राजालाई गोडाले थक्का दि राजालाई उठाउँदा राजाले पनि चाँडै पट्ट वस्त्रले कलस छोपिदिया । तर उस वषत्मा राजाले क्या चिताया

भन्या, यस आचार्यले मलाई लात्तैले हान्या । यिनको गोडा तिन टुक्रा पार्न पर्न्या हो भनि चिताया । जहाँ-पछि विधिपूर्वक स्थिर बाचन गरि पूजा मान्य गन्या : कामरूप पीठका पूर्णचण्डि मिननाथ हैग्रीव भैरव आदि-हुरूकन पनि आवाहन गरि पुजामान्य गन्या । ललित-पट्टनमा स्थान बनाई चोभु भन्याका स्थानमा सुहोश्वर नाम मिश्र ब्राह्मण वौद्धाचार्यमा पस्या उनका विहारका संधी उदरमा कलस राषि धनुका लोकेश्वर मूर्ति बनाई विधिपूर्वक प्रतिष्ठा कर्म गरि स्थापना गन्या ।

नेपालमा शुभाशुभ चिह्न हवस् भन्ना निमित्त भरणि नक्षत्र वार योग लग्न ठहराई मनुष्यका माफिक दश कर्म गरी स्त्रीलाई गर्न्या कर्म पनि गरि स्त्रीपुरुष दुवैका चाहीन्या कर्म पुन्याई यज्ञोपवीत दी शिवमार्ग बौद्धमार्ग दुबै मार्गले मान्नु पर्न्या प्रमाणले गरी ग्रहहरूका दान शान्ति स्वस्ति गर्नु पर्न्या रित चलाया । इ प्रमाण गन्याको शुभाशुभ चिह्न इनै श्री मत्स्येन्द्रनाथबाट हवस्-भन्ना निमित्त हो । एस्ता प्रकारसंग सिद्ध मत्स्येन्द्रनाथ-कन नरस्वरूपका गतिमा ल्याइ प्रतिष्ठा गन्या —

नमो लोकनाथाय

**स्तुत्वा प्रणम्य अभयंकरं सर्वसत्त्वं संपूर्णचन्द्रवदनां-
वृजपत्रनेत्रम् ।**

सर्वस्य ज्ञानमुकुटं भवमुक्तिमार्गं

तं पद्मपाणिं वरभूषितज्ञानराशिम् (१)

अस्यार्थः—

हे लोकेश्वर परमेश्वर समस्त लोकहरूकन अभय वर प्रसन्न हुन्या पूर्णमासिका जस्तो तेजीला मुषारविन्द भयाका कमलका दल जस्ता लोचन भयाका तथागतका बौद्ध ज्ञान धारण गरि रह्याका फेरि यो परमेश्वरका मात्र लक्षण कस्तो छ भन्या नासिका पनि लामो गंडस्थल उठ्या ओठ रातो तुषार जस्ता दन्त हांसिला मुषारविन्द भयाका विसाल कृपाल भयाका सिर पिन भयाका फेरि ब्रह्माले पनि मान्याका कोमलवाणि भयाका फेरी पुष्पका मालाले आभुषण गन्याका सुवर्ण नानारत्नका अलंकार ग्रहण गन्याका त्रिनयन जटा मुकुटमा वालचन्द्र सोभायमान भयाका कृष्णा मृगका अजीन ओढ्याका सुवर्ण भयाका फेरी लोकेश्वर भनी समस्त देव दैत्यले भन्याका वासुकि नागराजाको जनै धान्याका चिन्तामणि मनकामना पुन्या-

उन्या रत्न कुण्डल कर्णमा धान्याका फेरि संसार भन्याले जन्म मरण बृद्ध हुनु नाना पाप दुःखरूपि समुद्रमा डुव्याका-लोकहरूले नमस्कार गर्दा पुर्वकालमा परमेश्वरबाट बौद्ध ज्ञान दि बौद्ध गरि पापिहरूकन धर्म उपदेश दिन्या फेरि जमराजका नरकमा जाई अविचि नरकमा वुडाई राष्याका पापीहरू सबै उतारि पापदेह मोचन गरि नरक सबै नास गरि सितल, भुमि गरि नरक कुण्डबाट पद्म उत्पत्ति गरि पापिहरूको दुःख मोचन् गरि सुख दिन्या फेरि नरकमा जांदा जमकिकरहरूकन तर्साई पठाइ विहार गर्न्या फेरी नरक जस्ता ठाउंमा जाई भक्तजन उद्धार गर्न्या-त्रैलोक्यका नाथ भयाका अभय दिन्या दुःख पर्दा जस्ले तिनको नाम स्मरण गर्लाः तस्को दुःख हन्यो फेरि इनैले प्रेतलोकका भुमिमा जाई प्रेतहरूको भुष तृषा छुटाई दिन्या कस्ता प्रेतहरू भन्या, परंबत जस्ता प्रेत भयाका तृषाले नरकका ज्वालाले सरिर जिणं भै पानि घाममा रह्याका सुक्याका काठ जस्ता आंग सियोका छिद्र जस्तो मुषद्वार भयाका प्रेतहरूकन आफ्नै वाहुलिले पानि पियाइ उद्धार गर्न्या तृष्णाले पिडित भयाका दुःखिहरूकन अपना पाँच अंगुलिबाट नदि वहाइ प्रेतहरूको भुष छुटाइ सरिर पुष्टी गरि आनन्द गराउन्या फेरि चन्द्र सूर्जेका किरणले नदेष्याका ठाउंमा जाइ चिन्तामणि कुण्डलका तेजले उज्यालो गरि यक्षराक्षसले नमस्कार गरियाका बलिराजाकन पातालमा जाइ अनुत्तर ज्ञान केहीं बोध दि थोरै माथि उतारि दिन्या दिविकुण्डल भन्याका देवपुत्र थाइ जाइ अन्न माग्दा देवपुत्र रोइ बित्ति गर्दा अन्न धन रत्न सम्पत्ति पनि दि दुःख नास गर्न्या, कामरूप अनेक राक्षसिहरूका स्थानमा जाई अर्कालाई मारि षाउँ भनि चिताउन्या राक्षसीहरूकन मोह गरि ज्ञान कहि धर्मचित्त गराउन्या विष्टा मुत्रका भुमिमा जाई कोटि प्रमाण क्रिमि भै रह्याका नारकीकन भ्रमर भै जाई शब्द सुनाइ सवै क्रिमिकन उद्धार गर्न्या बाह्र वर्ष सम्म पानि नपरि दुर्भिक्ष भै हाहाकार हुँदा पानि पांरि वृही वृद्धि गर्न्या राक्षसिका हातबाट वनियाँहरू आफ्नु बराह घोडा भै समुद्रबाट उक्साइ पार गर्न्या केहि कालमा संसार प्रलय हुँदा देवदानवहरू आफ्ना रोमकुपमा हालि रक्षा गर्न्या व्याघ्रादि सवै भय नास गर्न्या मनुष्य जस्तै पुरुषमा पारिजात श्रेष्ठ तस्तै धान्यादिले युक्त गराई समस्त कुवेरादिले नमस्कार गरियाका एस्ता कन नमस्कार भनि जसले करुणाष्टक पाठ गर्ला तस्को साफल्य होला । नाम लिनाले दुःस्वप्नादि नास होला । ईश्वरले सव पदार्थमा रक्षा गरुन् भन्या आदि भावले

गरि करुणाष्टक बनाई स्तोत्र गन्या । श्लोक २५ को स्तोत्र बनाइ श्री मदार्यावलोकितेश्वर भट्टारकस्य श्री वंश वाचार्य कृतं करुणाष्टक भनि स्तुति गन्या ।

फेरि राजा नरेन्द्रदेवबाट पनि सुप्रभातं प्रभातं दश-
वल तवनि आदि संस्कृत वाणिका रूप स्तव भनि
बनाई स्तुति गन्या । एस्ता प्रकारसंग श्री राजा नरेन्द्र
देवले र वंधुदत्त वाचार्यले मन्त्र आकर्षण गराइ श्री
मत्स्येन्द्रनाथकन नेपालमा ल्याया । नेपाल प्राप्य गराउंदाको
वर्ष २ संख्या लोकः— अतितकलिवर्षेषु स्वादस्वर्गसागनयः
(३६७६) नेपाल विजयी श्रीमानार्यावलोकितेश्वरः १
कलिगत वर्ष ३६७६ जांदा श्री मत्स्येन्द्रनाथकन नेपालमा
प्राप्त गराया । आहांपछि राजा नरेन्द्रदेवले वंधुदत्तका
समतले यात्रा बनाउनको विधि कृया—रथको आकार भैरव
कर्कोटक नागका प्रमाणले ढल्मा बनाइ चार भैरवका
भावले चार पांग्रा बनाइ ३२ हात प्रमाणका रथ पांग्रा
ढल्मा वहिदो विधि आरंभ यात्रा बनाया । मत्स्येन्द्र-
पुर नाम एक देश बनाई महिना छ ललितपुरमा
विरामान गराउनु पर्ना गरि देवालय वसाया । यहि रित
वर्षप्रति सदा सर्वदा भैगयो । मत्स्येन्द्रस्य समा यात्रा
नास्ति ब्रह्माण्डमण्डले बनाई मयायात्रा नेपालमा प्रष्यात
भै गयो । इनै इश्वरका वाणि प्रमाण वैसाष महिनामा
शिवकन पानि चढाउने रित नेपालमा भै गयो । यस
धर्मले वर्षा सुफल भै रह्या । मत्स्येन्द्रनाथकन प्रथम
आकार बनाउंदाको स्थान चित्रकार विधि गराउंदाको
तेस स्थानमा अद्यापि मृत्तीकाभूमी छ त पनि केहि
विजको अंकुर भुमिबाट उब्जंदैन । एस्ता प्रकार संग
चाहिंदो प्रबंध पुन्याई सक्याउप्रान्त लोकमा धन्य कहाया ।
अधि वंधुदत्तले श्री मत्स्येन्द्रनाथकन आकर्षण गर्दा समय
राजामाथि लात् दींदा राजाबाट यस बौद्धाचार्यका
गोडा तीन टुक्रा गर्नु पाया हुंदो हो भन्या घटिया कुरो
चितायाको वंधुदत्तले पनि राजाले ममाथि चिताउन्या
भनि मनमा ली राष्याको थियो र सोहि वाहानाले
इश्वरको भक्तिले युक्त भै सरिर त्याग गरि श्री मत्स्येन्द्र
नाथका दाहिना पाउमा रहने गन्या । राजाबाट पनि
मैले अधि घटिया कुरो चितायाथ्यां सो कुरो गुरुले पनि
मनमा लियाका रहेछन् । उस वाहानामा इनले प्राण
छोड्या त मैले पनि प्राणत्याग गरि जान्या योग्य हो भनि
श्री मत्स्येन्द्रनाथकां भाव भक्तिले प्राण त्याग गरि बाउं
पाउमा वास गन्या । सोहि कारण श्री मत्स्येन्द्रनाथका
दर्शन गर्दा सोहि दुइ भक्तले युक्त छन् भनि चरणको

नमस्कार गर्दछन् । अधि ललितपट्टन सहर्मा लोकनाथ
मिननाथ आदि देवताहरूको यात्रा वर्षप्रति गर्दथ्या ।
पछि श्री मत्स्येन्द्रनाथ ल्यायाउप्रान्त एक मिननाथको
यात्रा मात्र थामि अरू यात्रा ह्यासि मत्स्येन्द्रस्य समा
यात्रा नास्ति ब्रह्माण्डमण्डले । बनाइ महायात्रा गन्या ।
श्री राजा नरेन्द्रदेवले ठुलो यस श्री मत्स्येन्द्रनाथकन
नेपालमा स्थिति गराया । मत्स्येन्द्रनाथका यात्राको विधि
प्रबंधका स्थिति गरि धन्य कहाइ देह त्याग गरि श्री
मत्स्येन्द्रनाथका चरणमा लिन भै गया । सिवदेवदेपि
पुस्ताके के भो भोगवर्ष २१४ । कलिगत वर्ष ३७०५ ।
जंमा राज भोगवर्ष ४५४८ ।

अस्य पुत्र श्रीराजा वरदेव भोग वर्ष । इन राजाका
पालामा वावाले स्थिति गरि गयाका श्री मत्स्येन्द्रनाथका
वर्षवन्धन पुन्याई दिन्या काम पुन्याइ प्रजा पालन गरि
रह्याका थियो । अधिदेपिको हरिसिद्धि त्रिशक्ति भवानीका
नाच लोप हुन लाग्याको जान्या मानिस गरि विधि-
पूर्वक फेरि गराया । अस्य पुत्र श्री राजा शंकरदेव
भोग वर्ष । इन राजाले राजधानि सहर ललितपट्टनमा
बसि दोश्रो सहर बनाउनको इक्षा गरि जगा विचार
गरि हेर्दा वाग्मतिका उत्तर विष्णुमतिका पूर्व भागमा
जगा ठहराइ वढिया सुसाइत् ठहराई सहर वसाउनको सव
सरजाम तैयार गरि बिधिपूर्वक वास्तुकाम देवताको पूजा
गरी श्री शाके ५२७ फागुन शुदि २ उत्तरभाद्रनक्षत्र
सिद्ध योग वृष लग्न वर्गोत्तमांस दुतिय ट्रेष्काण यस दिन
पूर्णवति नामका पुरि बनाउन आरंभ गरि जग् घनी
बनाउन लाउंदा वर्ष ३ भित्र ५०० घर सिद्ध गराया ।
उस समय इन्द्रचोक भन्या ठाउंमा तेषु दोभान् भयाको
थियो । थोरै वर्षपछि संगम छाडि एक वाणसम्म पुंढो
सरी जांदा वेलामा हाँगलमा इन्द्रचोक भनि देश वसाया ।
पिठ स्मशान भेटिकन सहर वशाइ बौद्धाचार्यका सम्मतले
ललितपट्टनका श्री मत्स्येन्द्रनाथका यात्राका गतिले पूर्ण-
वति सहरमा श्चेतरूपलोकेश्वर विधिपूर्वक स्थापना
गरिकन स्वयंभु कालि पूर्णकाली कामना दायक गणेशकन
प्रतिष्ठा गन्या । इनै आनंदादि लोकेश्वर दुवै साथै रथ
बनाई चैत्र शुक्लाष्टमीको दिन असन टोलमा राषि तीन
दिन पर्यन्त यात्रा गर्दथ्या । अस्य पुत्र श्री वलिदेवराज
भोग वर्ष १६ ।

इन राजाले पनि फेरि थपि चार हजार घर
बनाई पूर्णवति सहर बढाया । फेरि १५ वर्षपछि अस्य

पुत्र श्री वलीदेव राजा भोग वर्ष । इन राजाले पनि सहर बढाउनको इच्छा गरि उत्तरदेवि दक्षिणतीर सहर बढाइ बसाया । विशालनगर विग्या उप्रांत अनेत्र जाई बस्याकाकन उज्जेन्का मानिस झिकी ज्ञानि पंडित बुद्धि-वंत प्रभृतिसंग सम्मत गरी नगर प्रतिष्ठा गरी देशमा प्रजाकन आनंददि प्रजाले यो नगरमा भुक्तमान गराया ।

आहांपछि नेपाल मण्डलमा श्री रुद्रदेव राजा आई राज्य गन्या । भोग वर्ष २७। इन राजाले कुमित पर्यन्त निष्कण्टक गरी राज्य भोग गन्या । इनको परलोक भयापछि फेरि अधिका राजाका संतान श्री जयदेव राजा भया । भोग वर्ष ४२ । इन राजाले पनि ललितपट्टन पूर्णवति सहरको वास गरि नगर गुलजार प्रजा प्रति-पाल गरि रह्याका थिया । अस्य पुत्र श्री वालार्जुनदेव राजा भोग वर्ष २१ । इन राजाले भाइ छोरा आफनी रानीसहित कामनाले श्री मत्स्येन्द्रनाथ वुगमलोकेश्वर भट्टारककन आफना शिरको मुकुट मणि नवरत्न जड्याको मुकुट विधिपूर्वक पूजा मान्य गरि चढाया । अस्य पुत्र श्री मानदेव १ श्री विक्रमदेव १ । मानदेवले ललितपट्टनको राज्य गन्या । विक्रमदेवले पूर्णवतिको राज्य गन्या ।

अब ललित पट्टन सहर कान्तिपुर दुवै तिरको मर्ज्या मिलाइ वृत्तांत कहिन्छ । श्री मानदेव भोग वर्ष ३६ । इन राजाले पनि नेपालमा दुइ राजा भै देव-देवताको सन्मान गरि आफु समान लि राज्य भोग गन्या । अस्य पुत्र नरेन्द्रदेव भोग वर्ष १ । इनले राज्याभिषेक पाइ चाडै परलोक हुंदा भाइ श्री गुणकाम नाम गन्याकाकन राज्याभिषेक दिया । अस्य भोग वर्ष ।

इन राजाका पालामा पंचनदेश्वर संगम वाग्मती विष्णुमतीको संगम भै मूलसागर भयाको थियो । इन राजाका पालामा श्रीमन्मानेश्वरीका प्रसादले पंचकौमारि भैइती देवी भनि मांगल देशका नाम टोल बनाइ मूल स्वान नाम मनुष्यका निमित्तले मालिन नाम गठ प्रख्यात गन्या । इनिहरू गठ होइन । यहांपछि ललितपट्टनका १८ को राजकुलमा ९ चोक बनाइ राष्याको श्री आदि शक्ति इश्वरी प्रसन्न भै मानदेव राजाका भक्ति सेवा-देवी प्रसन्न भै वृदावनबाट श्री आदिशक्ति दी पठाउँदा नेपालमा ल्याइ श्री मूलछे भनि मूल आगम स्थापना गरि शिवशक्ति युक्त गरि मूलछे आगम भनी प्रख्यात

गरि संसार प्रतिपाल निमित्तले प्रबंध पुन्याइ स्थापना गर्दा भया । आहांपछि बौद्धमत शिवशक्ति दुवै मतका प्रमाणले रहस्य मूर्ति बनाइ प्रतिष्ठा गन्या । बटो टोल आगम भनि पछि प्रष्पात भै रह्याका छन् । इन राजाले फेरी षड्जजात्रा अधि नभयाको मूलक्षे आगम स्थापना गर्ने पाउंदा दशमिका दिन निमन्त्रण कर्म पुजा गराइ आश्विन शुक्ल परेवाका दिन, घटस्थापना जवो रोप्ने दस दीनका दशमिमा षगंयात्रा गर्दाभया । आहांपछि मन्को वहाल भनि बनाइ संसारमा वृष्टिका कारणले वर्षा काललाई अनावृष्टि हुंदा कालमा पातालमार्ग बनाई लगनषेलमा महादेव वर्षेश्वर भनि स्थापना गरि संखमूल पर्यन्त चारै दिशामा इट्ट हुंगाले रस्ता बनाई तिर्थ नागदह भनि बनाइ चैत्यका प्रतिमा राषि मको वाहाल भनी नाम राषि अनावृष्टिकालमा यसको विधि पुन्याइ साधक धन जान पाउन्या गरि वर्षा सुन्य भयामा वर्षा होला भनि साधक गुणिजन जाइ भनिराष्या । यो काजेंसिद्धि गर्न निमित्तले मणि गणेश भनी स्थापना गरि त्रीशक्ति गुप्त आगम स्थापना प्रतिष्ठा गन्या ।

याहांपछि राजधानिमा गिग्लभट्ट भनि मणिकुमार भनि नारायण स्थापना प्रतिष्ठा गरि एक वर्ष षेत वृष वर्ग गरि चोक बनाइ राजस्थान बसाया । टुलो कोट गृहभण्डार निमित्त बनायां । पोषरि पनि बनाया । यस चोक र देवतालाई आसय जगा राषि पूजा पाठ पुन्याई सुषमा अश्वयं पाउनु निमित्तले गन्या । जुन मानिसले परंतु चित्त राषि भक्ति गर्ला उस् मानिसलाई वैकुण्ठधाम प्राप्त होला । इश्वरिमा लिन भै मोक्ष पछि पाउला । तृवेणि शंखमूल नदसागर प्रभावति संगम ललितपट्टन शहर सन्मुख प्रवाह भै विराजमान भयाको छ । जुन मानिसले अन्तकालमा इ तीर्थमा प्राण त्याग गर्ला ष्णिलोकमा प्राप्तहोला अथवा गरिव इत्यादि जनले इ तीर्थमा लैजान नसकि गृहमा प्राण छोडला सोकन पनि वैकुण्ठ वास पाउला । यो तन्त्रका मतले बनाइ राष्याको नगर उडामर तन्त्रका प्रमाणले यो ललितपट्टन सहर बनाई चौविस हजार अधिका गृहहरू समेत चौविस हजार भनि प्रख्यात गरि बनाया । इन राजाले यस्ता प्रकारसंग कृति वनाइ धन्य कहाया ।

अब पूर्णवति भन्या सहर पछि कान्तिपुर भनि प्रख्यात हुन्या सहरमा राजा हुन्याका वृत्तांत कहिन्छ.

वालार्जुनदेव राजाका पुत्र २ मध्ये मानदेव ललित-

पट्टनका राजा भया । भाइ कान्तिपुरका राजा भया । राजा श्री विक्रमदेव भोग वर्ष ८१९ इन राजालेले पनि नेपालमा दुइ राजा भै देवदेवताको सनमान गरि अर्धसुम्मा मिलि राज्यभोग गन्या । अस्य पुत्र श्री राजा नरेन्द्रदेव भोग वर्ष ९ । इन राजाले राज्याभीशेष पाइ चाँडै परलोक हुंदा भाइ श्री गुणकाम नाम गन्याका राजा भया । अस्य भोग वर्ष । इन राजाका पालाअधि पंचनंदेश्वर संगम वाग्मति विष्णुमतिको संगम भै मुलसागर भयाको थियो । इन राजाले महालक्ष्मीका बहुत सेवा गरि रहंदा समय राजाकन स्वप्नामा लक्ष्मिवाट आज्ञा प्रसन्न भइन्—हे राजन् तिमिले थक पुनि वनाउ । कहां भन्या परापुर्वमा मुनिऋषिले तपस्या गन्याका स्थान वाग्मति र. विष्णुमतिका संगममध्ये विषय कांतेश्वर विराजमान भयाका स्थानमा इन्द्रादि देवताहरू गुप्तरूपले आइ लोकेश्वरका स्थान हो । तेसै स्थान कांतिपुर नाम गरि देविका षड्ङ्गाकारले पुनि वनाउ । तेस सहरमा नित्य लाष रूपयाको कारवार हुन्याछ । तेति भयासम्म पनि तेसै सहरमा बास गरि रहंला भनि स्वप्नविषे आज्ञा दिइन् र गुणकामदेव बहुतै षुसि भै आज्ञा प्रमाण जगा ठहराई सहर पुनि वनाउन निमित्त इंगिकार गन्या ।

अब फेरी ललितपट्टनतर्फ राजा मानदेवका पुत्र ललितपट्टनका राजा भया । श्रीराजा राघवदेव भोग वर्ष ६३ । इन राजाले प्रजाकन पालन गरी रह्याका थिया । इन राजाका पालामा भक्तपुर ग्राममा एक सांमुद्रिक शास्त्र जान्या थिया र सुवर्ण आकर्षणका योग बार सायत् ठहराइ आफुखे जान्याको शास्त्र प्रमाण स्थान स्मेत् जानि थोरै मानिसहरूकन गुप्तसंग विष्णुमतिको र भद्रमतिको संगम लषु तिर्थमा जाइ वालुवा उठाइ वोकि सरासर आउनु भनी पठायो । ति भरियाहरूले ति जान्या जनले अह्लाइ पठायामोजिम वालुवा वोकि आउंदा बेला. वाटोमा कोई एक चतुर मानिस कांतिपुर सहर हजार घर नपुग्दा अधिका कान्तिपुर बासि साष्वा नाम गन्याको सुद्र जातिले भक्तग्राम वासि भरियाहरू विष्णुमतिसम्म आई वालुवा वोकि ल्यायाको देषि मन्मा विचार गन्यो । भक्तग्रामका मानिसले विष्णुमतिसम्म आई वालुवा वोकि भक्तग्राम लैजान किन लिन आया । यस्मा केहि कारण निश्चय होला भनि ठहराइ भरियाहरूकन बहुतै सन्मान गरि बुझाइ घरमा लगी ति भरियाहरूकन तृप्त गरि षुवाई मलाई पनि वालुवा चाहिन्या थियो । भरिया विनु

ल्याउन सक्याको छैन तसथे यस वालुवा मेरा घरमा षन्याइ फेरि विष्णुमति जाई वालुवा वोकि लैजाउ भनि ज्याला स्मेत् दि अनेक तरहसंग बुझाउंदा ति विवेक नभयाका भरियाहरूले वढिया भन्यो क्या होला भनि वालुवा साष्वाको घरमा षन्याइ फेरि विष्णुमति जाई वालुवा उठाई वोकि भक्तग्राम लग्या । यो भेद साष्वाले वाहिक अरूले जान्याको थियन । ति भरियाहरू दोश्रो फेर लिन जांदा सुवर्ण सिद्धिको सायत् टरी गयाको हुनाले भक्तपुर राजधानि सहर लग्याका वालुवाको भारी जस्ताको तस्तै रह्यो र त्यो शास्त्रीका मनमा यस्तो मैले. धेरै वर्षसम्म मिहनढत गरि निश्चय मानि ठहराइ पठायोको यस शास्त्रले मलाई बहुतै सरम पान्यो झुठ रहेछ भनि दिक् भै सुवर्ण आकर्षणका पुस्तकलाई आगामा जलाई दिया । यस कुराको अर्थ साष्वाले वाहिक भक्तपुरका भरियाहरू उसका घरमा भाउन्या जान्या मानिसहरू कसैले पनि बुझन सकेनन् । साष्वाका घरको वालुवा चौथा दिनमा सबै सुवर्ण सिद्ध भैगयो ।

तहां उप्रान्त साष्वा बहुतै ज्ञानि हुनाले मनमा यस्तो विचार गन्यो—भक्तपुर वासि जनले शास्त्रका प्रमाण विचार गरि सुवर्णसिद्धिको सायत योग ठहराई लिन पठायोको धनकन मैले भरियाहरूलाई सन्मान गरि बुझाइ धन आफुनु गन्या । अब यो धनलाई राषि छोडनको केहि प्रयोजन छैन । चाँडै यस धर्म किर्तीमा लाउन्या हो भनी एस्ता तरहसंग विचार गरी सबै धन सुवर्ण षर्च गरी यो नेपालभरका मानिस प्रजाहरूको रिण कति शेष नराषी तीरी नेपाल सम्बत् नाम गरि सम्बत् फिरायो । साष्वा जातमा शुद्र थियो त पनि बुद्धि वडो हुनाले नेपाल पुरिमा ठुलो ज्यस प्रष्यात गरी श्री पशुपतिनाथका दक्षिण दर्वाजा सन्मुख आफुनु शिला मूर्ति वनाई स्थापना गरि अंतमा उद्धार भै गयो ।

इन्दुश्रसोम वसुसंमितशाकवर्षे (८११)

तच्छ्रावणस्य धवले मुनितिथ्यधस्तात् ।

स्वातो शनिश्ररदिने रिपुमहं लघ्ने

श्रीनान्यदेवनृपतिर्विदधीत राज्यम् ।

शाके सम्बत्का ८११ वर्ष जांदा नेपाल सम्बत्का १० वर्षजादा इने जयदेव मल्ल आनन्द मल्लका पालामा दक्षिण कर्णाटक देशदेषि नान्यदेव राजा आइ यो नेपालमा प्रवेश गरी द्वीमाजुदेवी स्वेष्टदेवता सहीत गरि आइ नेपा-

लका राजाहरूसित लडाइं गरी जित्ती ति राजाहरूकन भगाया । ति मल्लराजाहरू भागी तिहौतमा वस्न गया । इ कर्णाटकका राजाका सैन्यमा धेरै जातका मानिस साथ थिया । नायरदेशका वासिन्दा नेवाहरू ब्रह्म क्षेत्री जाति देषि उत्पन्न भयाका जात अचारहरू आदि अनेक जातका मानिस थिया । इ राजाले राजधानी सहर भक्तपुर गरि वास गरि तिनै सहरका राजा भै रह्या । राजाका नाम नान्यदेव भोग वर्ष ५०। इनै राजाले नेपालमा शाके सम्बत् ल्याइ चलाइदिया । अस्य पुत्र गरुणदेव वर्ष ४९। अस्य पुत्र नरसिंहदेव वर्ष ३९। अस्य पुत्र शक्तिसिंह देव वर्ष ३९। अस्य पुत्र रामसिंह देव वर्ष ५८।

इन राजाका पालामा पश्चिम पालपादेशदेखि मकुन्द सेन नाम गन्याका वडो वीर राजा सवालाष लस्कर साथ गरि यस नेपालपुरीमा प्रवेश गरी नेपालका राजाहरूसित ठुलो अतिकठोर युद्ध भयो । दुवैतर्फका सैन्य धेरै मन्या । परंतु सेन राजाले नेपालको राजाको लस्कर धेरैकन मारी जिति भगाया । सबै सहरका वेनीतिसित प्रजाहरूकन दलमल गरि लुटपिट गरि मुला उषेली खाडल खनि राषि धान सबै काटि चुटि कुनियो लाइ ठाउं ठाउंका देवताहरू भंग गरी तोडि भाचि मछिन्द्रनाथका जात्रामा निकासि राषण्या भैरवका मूर्ति उषालि आफ्ना स्वदेश पालपा नाम वटौलि देश पठाई दिया । अद्यापि पालपामा छंदैछन् । इ मुकुन्द सेन राजाले नेपालका प्रजा वसमा राषि राज्य भोग गर्नको वन्दोवस्त गरी प्रजाहरूकन मारपिट गरी अन्नादि काटि देवतास्थान विगारि मनग्य गन्या । इ सेन राजाका सैन्यमा षस मगर आदि पर्वतवासि थिया । इनहरूका मन्मा दया धर्म नहुनाले नेपाल पुरिमा धेरै अकीर्ति गन्या र श्रीपशुपतिनाथ आदि सबै देवता कोप भै पशुपतिका अधोरमुखले विकटदंत निकासिकन महामारी भन्याकी संहारकारी देवि प्रकट गरी सबै लस्करमा प्रवेश गराइ श्री पशुपतिनाथवाट एक १ पक्षेभित्रमा सबै लस्कर भस्म गराई सेन राजाका सब सेनालाई यमलोक पठाया । राजा मात्र पूर्वदिशामा जाई सन्यासी भेष गरी फिरता भै स्वक्षेत्रमा जाइ पुग्या । इ मुकुन्द सेन राजाले नेपालमा प्रवेश गरी लडाइं गर्दा मछिन्द्रनाथ लगनषेलका स्नान मण्डपमा थिया । धेरै सेना साथ ली वैरी आयो भन्या स्वहरा सुदैमा सबै यात्रा देषनकन गयाका मानिस भागी गया । मछिन्द्रनाथका साथ कोही मानिस थियनन् । उस्तै षषत्मा आफ्नै सैन्यलाई सहरतीर घेर्ने लाइ मुकुन्द सेन राजा मछिन्द्रनाथ भयाका ठाउंमा पुगी आफ्ना घोडाका

गलाको सिक्कि माला झिकि उरालिदिदा मछिन्द्रनाथले सिर झुकाइ आफ्ना गलामा पारी लिदा भया । एसैकारण मुकुन्द सेन राजाले मछिन्द्रनाथको वडो प्रत्यक्ष मानी उनमाथी केही विघ्न सेन राजाका सेनावाट हुन पायन । त्यो शिक्रि माला मछिन्द्रनाथका गलामा अद्यापि छंदैछ । यहि समयदेषी नेपालमा षस मगरहरूको प्रवेश भयो । सिक्की हकुवा पनी यहि समयदेषि वन्न गयाको हो ।

कर्णाटकी राजाहरूले पांच पुस्तासम्म नेपालको भोग गरीरहुंदा मुकुन्द सेन राजा आई अधिका राजकुल निर्मूल गन्या । उप्रान्त नेपालमा कर्णाटकि राजाका वंश शुन्य भै अरू कोइ राजा भयाका छैनन् । भनि सुन्या र नुवाकोट वासि वैश्यहरू धेरै जंमा भै आई सहरहरूमा राजा कहलाई धेरै जनले भोग गन्या । कांतिपुरमा त वैश्यहरू वाह १२ ठकुरि कहलाई टोलटोलमा एक एक राजा भया ।

इनै वर्ष श्री भिमसेनले कांतिपुरमा विराजमान गर्नको इक्षाले दोलषादेषि आई क्वामठ वहालको वैश्य ठकुरीका घरमा आई मनुष्य रूप धरी वैश्यका घरको काम काज गरि रहंदा वैश्यकन केहि प्रत्यक्ष देषाया र वैश्यले इ त केवल भीमसेन हुन् ममाथि वहुतै अनुग्रह गरी आयाका रह्याछन् भनी निश्चय ठहराई बडो देवालय बनाइ वडो मूर्ति बनाई चित्रकार भरी भीमसेनकन प्रवेश गराइ विराजमान गराया । फेरि इनै समयमा कांतिपुरका पश्चिमतिर कोइ एक मंजिपात नाम जगा थियो ताहांदेषि कोइ एक राक्षस नित्य आई कांतिपुरका दक्षिणपट्टि सहरका छेउ एक १ रंजिकार क्षिपानिसंग क्रिडा करी जांछ भन्या कुरा वैश्य ठकुरिहरूले सुन्या र वाह ठकुरिहरूले जुक्ति गरी तेस मनुष्य रूपधारि आउन्या राक्षसकन भेटी बुझाई सत्य कबुलाई इन्द्रजात्रामा लाष्यास्वरूपले मकुंडा लगाइ ठुलो यात्रा प्रतिवर्ष गराया । घर बनाई मंजिपात नाम राषि दिया । तेस राक्षस तसै जगामा गुप्त रूपले प्रवेश गरी रह्याको छ । अद्यापि इन्द्रजात्रामा तेस मंजिपात राक्षसका नामले यात्रा प्रतिवर्ष गर्दछन् । यहि समयदेषि २२५ वर्षसम्म तिनै सहरका भोग वैश्य ठकुरिले गन्या । धेरै राजा हुनाले नाम लेषीयन । नेपालमा प्रतापी राजा छंज्याल नुवाकोटका पर्वतमा वसी दवी तैनाथी जस्ता भै रहन्या जब नेपालका राजालाइ परचक्र आई जित्दा मदद नदिन्या राजा दुर्वल हुंदा नेपालमा राजा शुन्य हुंदा औसर हेरी अधि सरी

नेपालको राज्य भोग गर्नुको कोइ प्रतापि राजा आइ जित्दा फेरी नुवाकोट जाइ दविरह्य्या। इ सबै वैश्य ठकुरिहरू बुक्चापनसंग राज्यभोग गर्नुहुन् ।

यहा उपांत हरिसिंहदेव नाम राजा ।

श्री रामचन्द्रका कुलमा उत्पन्न भयाका सूर्यवंसि । इन्का पूर्षामा अयुध्या नगरीको राज्यभोग छुटन गयापछि अनेत्र जाइ वस्या बाहांबाट पनी नान्यदेव नाम गन्याका सूर्यवंसिले श्री तुलजा भवानीकन पाइ सिमरोन जंगलमा जाइ ठुलो मिहनत गरी लंकाको राक्षसले राजीमा यथाक्रम गरि वनायाको गढलाइ सिमरोन गढ नाम गरी रह्याका राजाका पांचबा पुस्ताका राजा हरिसिंह देव राजाकन. श्री तुलजा भवानीबाट मकन नेपाल पुरिमा लैजाउ भनी आज्ञा प्रसन्न हुंदा भवानीका आज्ञा प्रमाणले नेपालमा प्रवेश गराया ।

वाणाब्धिद्युग्मशशिसम्मित शाकवर्षे पौषस्थ शुक्लनवमी-
रविस्नुवारे । त्यवत्वा स्वपट्टनपुरीं हरिसिंहदेवो दुर्गव
देवविपरीतगिरि विवेश ।

शाके संवत् १२४५ नेपाल संवत् ४४४ साल पौष मासका शुक्ल पक्ष नवमी तिथि शनिश्चर बारका दिन प्रारम्भ गरी हरिसिंह देव राजाले तुलजा भवानीसहित गरी नेपाल पुरीमा प्रवेश गरि राजधानि सहर भक्तपुरमा गया । इन राजाका साथ ब्राह्मण अचार नेवार, वैद्य खड्गी तेलि, रजिक इ साथ ७ जना र सुवार ज्यापुहरू संग थिया । तुलजा भवानिका कृपाले भक्तपुरवासि वैश्य राजाले आफ्ना गादिकन सौपि राज्याभिषेक दिया । फेरि तुलजा भवानिकन दरवारभित्र पारी देवालय बनाई विराजमान गराया ।

यही समये तुलजादेवीकन हेर्नको इक्षाले वडो दल जंमा गरी भोटचाहरू आउंदा वडो दल थुम नाम गरी थुमको वसाया । परतु केही सिपू नलाग्दा फकि गया । थुमको अद्यापि छंदैछ । इन राजासित सिमरोन गढ छाडि आउंदा संकष्ट कालमा ज्यापुले कपरा धुन पर्दा रजीक नाम जात कोही देवपट्टन आइ वस्या । इनै राजाका वैदमा एक वैद्य कर्कोटक नागले लैजाइ नागिनीको नेत्ररोगको औषधि गराया तेस वैद्यको औषधिले नागिनीको नेत्रका रोग आराम गर्दा नाग षुसि भै गुनि जन हो भनि

ठहराइ वैद्यकन षुसि गराई शेषनारायण संधिमा वसाया । इन राजा बाटोमा सीमरोनगढ छाडि चांडे आउनु पर्दा नित्यवली दिनकन अटकन जांदा तुलजा देविका आज्ञा प्रमाण षोजन जांदा जंगलमा महीष भेट भयो र समाति ल्याइ बांधि पूर्व दिशाकन द्वार पारी दिसा फिर्नुया ज्यापुलाई ल्याइ उसका हातले देविकन रक्त चढाउन लाया र षड्गी जात हुन गयो । यहांदेपी तुलजा भवानीकन प्रतिवर्ष महीषमांस प्रसन्न गरि चढाइ प्रसादी गरी मांसभोग गरी चलाया । नेपालवासि नेवारहरूले महीष मांस जाहेर संग भोग गर्दा सयये एक कोई सिवदत्त मैथिल महापुरुष आइ महीष मांस भोग गर्नुलि जनइ धारण गन्याको कहीं देष्याको छैन भनी राजाकन सुनाउंदा महीष मांस छाड की जनइ छाड भनी कर लाइ रोजाउंदा इश्वरीबाट प्रसादी गरी बक्स्थाको मांस भोग त्याग गर्न नसकी जनइकन धारणा गर्न सब नेवारले छाड्या । नेपालवासि नेवारहरूका जनै अद्यापि छंदैछैन ।

अधि हरिसिंह देवका पूर्षा नान्यदेव नाम गन्याकाले श्री तुलजा भवानीकन पाउंदाको विस्तार कहिछ ।

सूर्यवंसि राजाहरूको राज्यभोग छुटन गयापछि सूर्यवंसि राजाहरू कोहि कोकण देश गै वस्या । नेआरिहरूको आदिस्थान पनी तेही देश हो । तहांबाट आई वाह मल्लारका अम्बलमा चंद्रभागा नदिका किनारामा वस्या । जात सूर्यवंसि चंद्रवंसि चौहान वैश्यक छरश्रु इज्यापु वहां इनिहरूले तिन चार पुस्तासम्म विताया । नैयार भन्याको देश अन्नसम चंद्रभागा नदिका किनारामा छंदैछ । तिनहरूमध्ये सूर्यवंसि रजपूत नान्यदेव भन्याका २० वर्षका उमेर हुंदा दिल्लिमा आमा बाबु परियार स्मेत्लाइ ली गै आफुले दिल्लिका वादसाहको नोकरि गन्या । ५१७ वर्ष सम्म वादसाहका नोकर भै वस्या । आमा बाबु स्वास्नी सबै दिल्लिमा मर्दा आमा बाबु स्त्रिहरूकन पालन पोषन निमित्त नोकरि गन्याको हो । इनीहरू यदि मरिगयापछि नोकरी गर्नको क्या प्रयोजन छ भनि चित्त उदास भै फकिरि चालसंग रमता भै अयुध्यामा आइपुग्या । सरजुका किनारामा फकिरि चालसंग वसुदथ्या । एकदीन नान्यदेवनाइ अर्धरातुमा एस्तो स्वप्न भयो— एक अती सुन्दरी स्त्रि आइ म तेरा पूर्षाका इष्ट देवता हुं । म सरजुमा जलभीत्र छु । अले तं उठेर मलाइ जलवाट झिक् । म वस्याका ठाउंमा भ्रमराहरूले छोपि राष्याको देषलास भनी एस्ता तहंसंग तुलजा भवानिवाट अनुग्रह गरी स्वप्न

विषे आज्ञा प्रसन्न हुँदा नान्यदेव जागी उसै घरी उठि सर-
जुका किनारामा जाइ हेर्दा धेरै भवराहरूले एकत्र गरी
छोपि राष्याको देषदा उस ठाउँमा गोता मारि हेर्दा सुनको
हुक्काभिन्न तुलजा भवानीको यंत्रवाहीरपट्टि पूजापद्धतिको
पुस्तकसमेत तावांको पेटाराभिन्न हाली राष्याको पाया ।
डब्बाका माथिवाट लेष्याको श्लोकः—

रामो वेत्ति नलो वेत्ति वेत्ति राजा पुरुरवाः ।
अलकंस्य धनं प्राप्य नान्यदेवो भविष्यति ॥

यसको इतिहास यस्ता तरहसंग भै गयाको हो ।
अधि देवराज इन्द्रले महादेवसंग तपस्या गरी महादेवकन
प्रसन्न गराउँदा तुलजा माईको मंत्र यंत्र पद्धति इन्द्रकन
दिया । रावणको पुत्र इन्द्रजितले इन्द्रकन जिति ति यंत्र
पद्धतिसमेत लंकामा ल्याई पूजा गरी नरवलीसमेत दिइ
मानि राख्यो । रामचंद्रले लंकाको रावणलाई संहार
गन्यापछि ति यंत्र पद्धतिकन अयुध्यामा ल्याइ पूजा गरि
राष्या । पछि रामचंद्र स्वर्गारोहण हुँदा सरजुमा राषि
गया । तहां उप्रांत नल राजाले ति यंत्र पद्धति पाइ पूजा
गर्दा देवता प्रसन्न थिया । उनको प्राण त्याग हुन्या
वषत्मा रामचंद्रले पनि सरजुमा राषि जानु भयो । म
पनि तहीं राषदछु भनी राषि पलोक भै गया । फेरि
पुरुरवा नाम राजाले थाहा पाइ सरजुबाट झिकि पूजा
मान्य गरी राष्या । उनले पनि अंतकालमा अधि राम-
चंद्रले र नल राजाले सरजुमा राषि गया. अब मैले पनि
तहीं राषि जान्या हो भनी सरजुमा राषी पलोक भै
गया । तहां उप्रांत फेरि लअकंले झिकिकन पूजा गन्या ।
अलकं ब्रह्मज्ञानी थिया र निष्कामनासंग भक्ति भाव
गर्दथ्या । वलिदान पनि दिंदैनथ्या । एसै कारण देवताको
प्रसन्नता भयाको नदेषी. उनले पनि सरजुमा अधि
लियाकै ठाउं राषिदिया । त्यो डब्बामाथि लेषियाको श्लोक
अलकंका पालामा लेषियाको हो । नान्यदेवले तुलजा
भवानीका अनुग्रहले यंत्र मंत्र पूजा विधानको पद्धति
पाइ पद्धतिमाफिक देवीको पूजा गर्न लाग्या ।

अलिक दिनपछि पूजा गरि रहँदा आकाशवाणि
भयो—हे नान्यदेव, जनकपूरका निकट एक ठूलो जंगल छ
तैले वाहा मलाइ लैजा । मेरो मन्दीर पनि वही वनला ।
तेरो भाग्यको प्रकाश पनि वही होला । एस्तो आकाश-
वाणी नान्यदेवले सुनी आश्चर्य मानी उसै घरि गमन गरी
सरासर जनकपूरतिर आया । तहां ठूलो जंगल थियो ।

जो ताहां जांथ्यो ठूलो कालसर्पले डसी मादंथ्यो ।
तेसै कालसर्पका डरले तेस जंगलमा कौनै मानिस पस्न
सकंदैनथ्यो । नान्यदेवले आकाशवाणीको प्रतीत मानी
आंठि सबैले मनाही गर्दागर्दै उस जंगलका बीचमा
जाइ पुग्या । तहां पत्थरको ठूलो चट्टान् देष्या । रात
पर्दा उसै पत्थरमाथि ईश्वरिकन पुकारि सुत्दा अर्धरातृमा
स्वप्न भयो । अजुध्यामा सरजुका किनारामा स्वप्न हुँदा
देष्याकी सुन्दरी स्त्री आई यो पत्थर मनी एक षड्ग
छ । त्यो खड्ग झिकि हातले धारी जागी बस । एक
मणिधर सर्प आई मणि भैमा राषी त्यो सर्प चर्न
जाला । त्यो मणिनेरा गोवर होला गोवरले मणि
छोपिदियास् । जसै तंमाथि सर्प आइलाग्ला तेरा पाला
तेसै वेला तेस षड्गले प्रहार गरी त्यो सर्पको शीर
छेदन गन्यास् । यस ढुंगा मनितिर वरिपरी छ इनार
माझको समेत ७ इनारमा द्रव्यले भरी राष्याका छन् ।
ति सब धन झिकि ली. जहां मेरा मंदिर बना । वाह
मल्लाररबाट तेरा जात् स्वदेशिहरूकन झिकाइ जहां
सहर बसाइ राज्य गर भनी ईश्वरीबाट स्वप्न विषय
यस्ता तर्हका वचनले आज्ञा प्रसन्न हुँदा नान्यदेवले
भवानीका वचन प्रमाण काम गरी देविका अनुग्रहले
खड्ग दान पाइ धनको षवरदारी निमित्त रह्याको अति
भयानक बलवान् सर्पकन सहजै मारी सकी हेर्दा त
अजुध्यामा सरजुबाट निस्क्याको डब्बा माथि लेषियाको
श्लोकः— पर्पका शीरमा सुनका अक्षरले लेषियाको देष्या ।

तहांपछि निर्भयसंग ढुंगामनी षनी हेर्दा ७ इनार
भरि द्रव्य राष्याको देषी मनमा बहुतै हर्ष भयो । ताहा-
पछि माथि भन्याका रजपूतहरू स्वदेशीहरूकन झिकाइ
धेरै द्रव्य षर्च गरी सहर बसाउनको आराम्भ गर्दा समय
एक कोही राक्षस नान्यदेवका सेवक भयाकि एक स्त्रिसंग
नररूप धरी आइ नित्य सयन गरी तेस स्त्रीसंग भोग
गरी जांथ्यो । एक दिन तेस नररूपधारी राक्षसको र
तेस स्त्रीको वात्चित हुँदा हाम्रा साहेवले वाहमल्लार-
बाट स्वदेशी हामीहरूकन झिकाइ राजा कहलाइ यस
ठाउंमा सहर बसाउन निमित्त सब सराजाम तैयार गरी
सक्या । कतिज्याल तैयार होला भनिं तेस स्त्रीले भन्दा
तेस राक्षस नररूपधारिले हामीले बनाउन पाया चाडै
एकै रातमा तैयार गरी दिन्या थियां भन्यो र तेस
स्त्रीले धेरै मानिसलाई धेरै दिनसम्म धेरै दुःख दिनक्या
काम छ तिमि तैयारी गर्न सकदछौं भया तैयार गरी
देउ भनि बहुतै ढिपि गरी भंदा लौ फलाना दिनका रातृ

बनाउंला । मानिसहरू मात्र रातृमा सबेरै सुतुन् कोइ मानिसले थाहा नपावस भनी प्रातकाल भयापछि उठि गयो । यसै माफिक तेस स्त्रिले राजासंग विति गरी आजका रातृ मानिसहरू सबैले सबेरै सुतनु कोइ उठि नफिर्नु भनि षवर सबलाइ दिया । आज्ञावमोजिम् सब मानिस सबैले सुत्या । यसै रातृ राक्षसले लंकाका आफना भाइ बंधु हितचितका राक्षसहरूकन डाकी संग त्याइ सहर वसाया । तैयार हुन लागदा प्रातकाल हुन गयो र चाँडै सिध्याइ राक्षसहरू आफना आफना स्थानमा गया । भोलिपल्ट नान्यदेव प्रभृति सब मानिस जागी हेर्दा अतिसुन्दर जवर गढ तैयार भयाको देषि सब मानिस आश्चर्य मान्या और बहुते पुसि भया । तहांपछि तेस सहरको नाम सिमरोन गढ भनि राषी नान्यदेव राजाले राज्य गन्या ।

इनका वंसमा सिमरोन गढका राज्य भोग गन्याको पाचौं पुस्ताका राजा हरिसिंहदेवका पालामा ठूलो षर्च षजानाको सोहरा उठ्दा दिल्लिका वादशाहले तहाँ अंवल गर्न षोजदा हरिसिंहदेवलाइ स्वप्न भयो--हे हरिसिंहदेव जहाँ म्लेच्छको उपद्रव होला अब तं मलाइ नेपाल पुरिमा लैजा । अबउप्रान्त म तेहि वसुंला भनी तुलजा भवानीबाट एस्ता तरहको स्वप्न दिंदा जान्या हो कि नजान्या हो भनि दोचित भै वस्यापछि नित्य पूजा यथाक्रमले गर्दाषेर तंलाइ स्वप्नमा भयाकी वचन सत्य हो मलाइ चाडै आजै ली नेपालतीरको गमन गर भनी. यंत्रबाट शब्द प्रकाश भयो र उसै बषत राजाले प्रष्यात गरी तर्त्तैयारी नेपालतिर चाँडो गरि आया । सिमरोनगढमा रहंज्याल बंदोबस्तसित उही वेलामा नित्यपूजा वली अट्कन जांदा कस्ता तर्हसंग पूजा गर्न्या हो भनी संका संदेह गरी वसदा निद्रावस्था प्राप्त भै प्रातकालमा जो जन्तु भेटछ उसैलाइ समाति वली दिनु भनि स्वप्ना भयो । जागी साथका मानिसहरूकन उठाइ बाटामा प्रातकालका बषत् अर्ना भेटयो र त्यै अर्नालाई समाती बलिदान दिया । दुइ चार ज्यापुलाइ इ बली दिन लाया ।

तहाँ उप्रांत ति ज्यापुहरू कसाइका जातमा दरियावाट हडवडी पर्दामा इश्वरिलाइ भोग लाउनलाइ गाह्रो भयो र इश्वरबाट ति ज्यापुहरू मध्यमा कोइ ज्यापुलाइ चोष्याइ नेम गराइ भोग पकाउनलाइ भनी आज्ञा पाउंदा ज्यापुलाइ भोग पकाउन लाया । षालि देवतालाइ मात्र

चढिंथ्यो । त्यै सुवार भन्याको ज्यापुहरूको थर भयो ।

जसै हरिसिंहदेव नेपालमा आइ पुग्या नेपालमा जैभीम भन्याका वैश्य कुलका राजा थिया । जैभीम राजाले हरिसिंहदेवलाइ बहुते आदर सन्मान गरि इश्वरीको जहां इक्षा प्रसन्न हुन्छ तहां मन्दिर वनाउ भनी हुकुम दियापछि भादगाउंमा एक दक्षिणी ब्राह्मण अग्निहोतृ थिया तीनै ब्राह्मण वस्याको जगालाइ प्रसन्न गरि स्वप्न-विषे इश्वरीवाट त्यो अग्निहोत्री ब्राह्मण वस्याको ठाउं पवित्र भूमि छ मेरो मन्दिर तहां वनाउनु भनी आज्ञा हुंदा ती जयभीम राजाले तम्ना घरको साटो अर्कै ठाउं दिउंला द्रव्य पनी दिउंला भनि तेस दक्षिणी ब्राह्मणलाई अनेक तरहसंग समझाइ बुझाया । हरिसिंहदेवले पनी धेरै द्रव्य दिउंला भनि अनेग तरहसंग प्रार्थना गन्या तैपनि ब्राह्मणाले नमान्दा जयभीम राजाले यस ब्राह्मणलाइ हामीले यस्ता तरहसंग बुझाउंदा पनी मानेन त जाउ भित्र भनी जवरजस्तीसंग हरिसिंह देवलाइ ब्राह्मणका घर-भित्र हुल्दा तेस दक्षिणी ब्राह्मणले गला सेरी आत्महत्या गरी मन्या र हरिसिंह देव राजाले मलाइ ब्रह्महत्या लाग्यो ब्राह्मणको रक्त पन्याको ठाउंमा देउताको मन्दिर कसो गरी वनाउं भनी फिक्कि अपसोच गरी अन्न जलको त्याग गरी सात दिनसम्म देवतामाथि धर्ना दिंदा त्यो ब्राह्मणत गणेश हो तसको सिर अधिनै काटियाको छ तसर्थ तँलाइ हत्या लाग्दैन मेरो मन्दिर तहीं वनाउ ढोकामा त्यो ब्राह्मणलाइ गाढी उसको समाधि माथि-गणेशको मूर्ति स्थापना गरी अधि उसको पूजा गर्नु पछि मेरो पूजा गर्नु भनी इश्वरीको आज्ञा हुंदा राजाले उसै माफिक गरि मन्दिर वनाया । भादगाउंका तुलजा भवानिका ढोकाको गणेश तिर्नु हुन् ।

फेरि राजा हरिसिंहदेवले इश्वरिसंग प्रार्थना गरि मेरा कुलको राज्य कहांसम्म रहला भनी विति गर्दा २७ पुस्तासम्म तेरा संतानको राज्य रहला २८ पुस्ता पुग्या-पछि पश्चिम दिशावाट वैरि आइ राज्य गर्ला भनी इश्वरीको आज्ञा भयो । यहि वचन आज्ञा भयाको भादगाउंका दर्वारमा लेषियाको छुदैछ । रणजीत मल्ल सम्म: २६ पुस्ता भयेथ्यो । रणजीत मल्लका राजकुमार जन्म हुंदा २७ पुस्ता लाग्यो राज्य पनी गयो ।

हरिसिंहदेव राजाकन केही दिन भयापछि द्विमाजु देवीबाट नान्यदेव नाम कर्णाटकी-राजाका पालादेषी धेरै धन सौंपिदिया र राजाले द्विमाजु देवीकन इष्टदेवता

भनी प्रतिवर्ष देवाली पुजा गरी चलाया । र हरिसिंह देवका भोग वर्ष २८। अस्य पुत्र मत्तिसिंह देव वर्ष १५ अस्य पुत्र शक्तिसिंह देव वर्ष २७ अस्य पुत्र स्यामसिंह देव वर्ष १५। इ राजाका पालामा नेपालभरमा वडो उग्र दिन आइ अधिक भाद्र शुक्ल १२ उत्तराषाढा नक्षत्र सोम वारका दिन वडो उत्पात संकष्ट भूमि कंप भयो र मछीन्द्रनाथका देवालय भत्की द्वार बंद भै गयो । देश देशमा देवालय घर भत्की धेरै विधि मैदान भैगया । ललितपट्टनमा मत्तिको भैरवतीर लगनषेलको सहर पूला इगल त्यागल भन्याको गया । सब मैदान भैगयो । कान्तिपुरमा पंचपुर भक्तपुरमा धर्मपुर खड्गपुर भन्याको जगा भत्की मैदान भै गयो । धेरै दिनसम्म भूमिकंप भै भूमि फाटि गाइ भैसि धेरै षसि मन्या । जिवाजंतु असंख्य नास नेपाल संवत् ५२८ सालमा भै गया उप्रान्त इ स्याम सिंह देवका संतानमा पुत्र भयन र पुत्रि नरिद्रलक्ष्मी नृपेन्द्रलक्ष्मी मुनिन्द्रलक्ष्मी इ तिनमध्ये ज्येष्ठ पुत्री नरीन्द्रलक्ष्मीकन अधि कर्णाटकी राजा नान्यदेवले तिहोततीर भगयाका मल्ल क्षेत्रीका संतानलाई झिकाई पुत्रीकन कन्यादान दि जुवाजीकन राज्याभिषेक दी आफु आर्यातिथ्यै परलोक भैगया । राजाका नाम जयभद्र मल्ल वर्ष १५। इ मल्ल राजा हुंदा नवदुर्गागण प्रसन्न भै अधिदेवी भक्तपुरका राजा पदवी मल्लहरू हुन् । तिनै मल्लका संतान फेरि भक्तपुरको राजा हुन आया भनी देवीगण षसि भै देश आग्नेय दिसामा धान झांटदा ठुलो रास् अन्नको भैगयो । मानिसहरूले धेरै ओसादा पनी अन्नपूर्ण भै पछि धुमको वनी गयो । अद्यापि धुमको छदैछ ।

अस्य पुत्र नाग मल्ल वर्ष १५ । अस्य पुत्र जय जगत मल्ल वर्ष ११ अस्य पुत्र नागेन्द्र मल्ल वर्ष १० । अस्य पुत्र उग्र मल्ल वर्ष ११। अस्य पुत्र अशोक मल्ल वर्ष १९ । इ राजाले ललीतपट्टनका ववाथक्षेका कौमारी देवीको सेवा गरी देवीकन प्रसन्न गराई ललितपट्टनका वैश्य राजाहरू सबै जिति भोग गन्या । ललितपट्टनको वैश्य राजाले धेरै बहाल बनाइ राष्याका छन् । देवपट्टनमा पनि वैश्य राजा र रानि दुबैले दुई बहाल बनाई च्यासल टोल ललितपुरमा पनि बनाइ इ देव प्रीति गरि धेरै गुठि पनि राषी गया । फेरी इ अशोक मल्लले इ कुमारी ठूला हुन भनी सेवा गरी रहंदा समयमा कौमारी संधि बह्याकि वाग्मति मन्मति संगम धाराले जगा फराक गरी छाडि उत्तरपट्टि जाइ बहंदा भया । इ राजादेधि गंगा बालकुमारी प्रसन्न हुंदा इ राजाकन वडो ज्ञानि

पुत्र जन्म गराइदिया । पुत्रका नाम जय स्थिति मल्ल वर्ष-४३ ।

इन राजाले धेरै स्थिति बांधि दिया । आपनु स्वक्षत्र घर षेत विर्ता नाम राषि किनु बेचनु हुन्या रित चलाया । फेरि चार वर्ष भित्र छतिस जातका नीर्णय गरी जातअनुसार कर्मकाण्ड चलाउन लाया । फेरि अधिका राजाहरूका पालामा हस्तप्रहार धिक्वचन यति दुइ दंड मात्रै थियो । अबउप्रांत यस्ता तरहका दंडले हुन्याछैन हस्तप्रहार धिक्वचन देषि सरम् मानी नरम् हुन्या छैन भनि विचारमा ठहराई रुपैया लिन्या डंडका मज्यादा गरी चलाया । फेरि राजाहरू पलोक हुंदा बेलामा छतिस जात जम्मा गरी जातअनुसार क्रमैसित राषी पलंक बनाइ राजाका मृतक सरीरकन राषि वोकि स्मशानमा लैजांदा दीपक नाम रागले वाजा वजाइ मृतकलाई अग्निसंस्कार गर्ने गरि रित चलाया । फेरी प्रजाहरू मरण हुंदा छतिस जातमध्ये कतिलाइ काहार बाजा बजाइ जलाउनु भनि रित चलायीदिया । फेरि आफना आपना जात विशेषका कार्यविना अर्का जातको कार्य गन्यालाई दंड गर्नु । फेरि साना जातहरूबाट पहोरु गंहना घर यस्ता तरहको बनाउन लाई बस्तु । कसाइले वाहकट्टा लुगा लाउनु । पोढ्याले टोपि लबेदा जुत्ता सुनका गंहना नलाउनु । कसाइ पोढ्या चर्मकारले झींगटी छाना नछाउनु । आफुभन्दा ठूला जातलाई मानु भन्या थिति बांधी चलया ।

यस्ता तरहसंग अनेक रिति थिति नीति राषी जस किर्ति चलाया ।

इन राजाले स्थिति बांध्याको बिस्तार कहीन्छ । इन राजा जय स्थिति मल्लले किर्तिनाथोपाध्या कान्यकुब्ज रघुनाथ झा मैथिल, श्रोनाथ भट्ट महिनाथ भट्ट रामनाथ झा एति ५ शास्त्रज्ञ बुद्धिमान् ब्राह्मणका बुद्धि मत सुनि नोप भैगयाको मत प्रष्यात गरि स्थिति बांधि दिया । घरको वंदिज प्रमाण बुद्धिअंगुठा २४ अंगुलिको एक हात आफना हातको प्रमाण गरि बनाया । गल्ली घर्को प्रमाण षा. १ घरको चारै तर्फ नापि हात १५ । गल्लिभिन्नका घरको प्रमाण षा. १ को १०१. हात । सहरपट्टीका घरको प्रमाण ८५ हात घरको ३ प्रकार गरिदिया । ब्राह्मण क्षत्रीय वैश्य शूद्र यति ४ जातलाई बास्तु प्रकरण विचार, अष्ट वर्गका विचारले घर बनाउनु

भनि चलाइदिया । वैश्य शूद्रलाई दैवज्ञका द्वाराले जातक पढति दिन बिचार गराउनु । ब्राह्मण क्षेत्रीयलाई ब्राह्मणका द्वाराले गराउनु रित चलाया । घेतको प्रमाण अवल द्वयम् । सिम चाहार, चार प्रकार । चाहार घेत कर्ष १ को चारै तर्फ नापि १२५ हात । सिम नाम घेत कर्ष १ को प्रमाण ११२ हात । द्वयम् घेत कर्ष १ को प्रमाण १०५ हात । अवल् घेत कर्ष १ को प्रमाण ९५ हात । बुढि औंठा २४ अंगुलका हात १ को प्रमाणले घेत नापन्या टांगा के हात ७।। । अधिको प्रमाण १०।। हात भैरह्याको मेटी अपना हातको प्रमाण गरि घेत मापन्या डंगुल क्षत्रकारक नाम जात बनाया । जहांपछी तक्षकार भनी वांडाहरू मध्ये पिछु नाम घर नापन्या जात बनाया । फेरि नेवारलाई ३६ जात बनाइ इ श्रेष्ठ भनि जातक नाम प्रष्यात गराया । जैसिका जात ८ आचारको जात ८ वैद्यको जात ४ श्रेष्ठका जात ३६ मध्ये तागाधारी १३ जात चन्देरि, सवेरि भंडारि आचार दैवज्ञ आदि १३ जात तागाधारि हुन् । ब्राह्मणका जात जति भयाका पञ्च गौड पञ्च द्राविड एति १० मूल जात हुन् यसै मूलबाट ब्राह्मणका जातका नाम धेरै हुन गया । जैसि ब्राह्मणलाई अपुज्य गराया । ज्यापुका जात ३२ कुहालका जात ८ कसाइले नं काटन्या जात ७२ षसका जात ६४ वांडाका जात ४ कुसुल्याका जात ४ चर्मकार कुल यति सब गरि जमाजात ७२५ ठहन्या । साना जातका हातबाट कुल नास आपदी क्षय होला, ठुला जातका छोरि, नीच जातसंग जान्या साना जातका मानिस उत्तम जातका स्त्रिसंसर्ग गर्न्याहरूको थिती वांधिदि बहापछि इन राजाले जातनिर्णय क्षत्रनिर्णय गृहनिर्णय जातमाला स्थिति वांधि हिन्दुधर्म नेपालमा सच्याई आफनु जस नाम, प्रष्यात गन्या ।

नेपाली सम्वत ५१५ साल माघ शुक्ल १० रोहिणी नक्षत्र, वृद्धि योग व्याहानका १३ घरि चढदा कलशस्थापनादि कोट्याहुति यज्ञ गरी ब्राह्मणलाई रोजगार बनाइ जातविशेष जातअनुसार कर्म, विधि रोजकार स्थिति वांधि सुनाविर्ता भनी बनाइदिया । साहु रिनिलाई डिक भोग किल भन्या नाम गरि चलायिदिया । यति विधिपूर्वक सुनाइ नकावलि श्लोक लेषि ब्राह्मणका वाक्य सुनि प्रजा प्रतिपाल गरि गरिव निर्धा अनाथ दुःखी दरिद्रलाई दुःखमोचन गरी जातकर्मअनुसार घर घेत दि प्रजालाइ सुख भोग्य दिदाभया ।

श्लोक-

आवित्यचन्द्राबनिलोनसश्च

छौर्मिरापो हृष्यं यमश्च

अहश्च रात्रिश्च उभे च सन्ध्ये

धर्मश्च जानाति नरस्य वृत्तम् (१)

सत्यं हंति सुतं हंति हंति स्वर्गं पुराकृतम्

स्वर्गस्थं पितरं हंति येनास्य स्थितिरन्यथा (२)

स्ववत्तां परवत्तां वा यो हरेच्च वसुन्धराम्

षष्टिर्बर्षसहस्राणि विष्टायां जायते कुम्भिः (३)

यति श्लोक बनाई स्थितिवन्देजको परिपाठ यो नेपाल-भूमिमा चलाइदिया । यो थिति जसले हरण गर्ला उसै-लाई एहि श्लोकका पद विपाक फल लागला । स्थिति थामन्यालाई उत्तरोत्तर वृद्धि होला ।

फेरि इन राजाले अधिका राजाका पालामा हस्त-प्रहार धिक्वचन दुइ डंड गर्दथ्या । अवउप्रान्त यस्ता प्रकारका डंडले हुन्या छैन भनि षतअनुसार रुपैयां लिन्या मज्यादा चलाया । फेरि राजाहरू परलोक हुंदा बेलामा ३६ जात जमा गरि जातअनुसार क्रमैसित राषि लैजांदाका रोजगारले उत्तम मध्यम अधम चिन्हिछ ।

श्री अश्व मल्ल राजाका छोरा श्री जय मल्ल राजा बालकमा भिन्नानितिरका छोरा ३ ले दुःख दिदा भागी पनौतिमा लुकि रहन गयाका थिया । राज्य चलन तिन भाइले गन्या । एक भाइका मनसुवा ठुलो पोखरी बनाउनु । एक भाइका मनसुवा दरवार चोक वढाउनु । यति रकम चलाई पर्जा झारा बोलाउँदा भला २ आदमिले बोल्या । बाबु छोडि सानाबाबुका वचनमा चलनुपयो । प्रजालाई सामल दिन तयार पनि भया । तिनपट्टी प्रजा छुट्टाउन पनि लाग्या । तेस विचमा भला आदमि सब वटोलि हातमा ११९ तेगा ली धुरा उठी सवै प्रजासंग ली पनौतिमा राजा लिन गया । राजा बोकि ल्याइ दरवारमा चलाया । श्री जय मल्ल राजा थाप्या । भिन्न्यानिका छोरालाइ तेगाले ठाउँको फोरि मान्या तस विचमा प्रजा सवै भै राजा छेउ भला २।४ आदमीले विति गन्या । हे महाराज हजूरका प्रजा हजूरका देशमा घर गरि वसिरह्याछौं । वेचनु वांधा राषनु देवदेवतालाई चहाउनु

हुन्या गरि सुनाघर सुनाषेत गरि प्रजालाइ वक्सनुहुवस भनि विंति गर्दा राजा प्रसन्न भै चलनमा कांटा ढक पाथि कुरुवाले नाप जोष गरी किन्नु बेचनु । आपना रकम् नछोडनु । जात नछोपनु । सुनाघर सुनाषेत सुनावारि गरि वक्स्यौ । ब्राह्मणले पुजापाठ जजमानी चलाउनु । ब्राह्मणले विराया भन्या तुरू १००० आचारले ५०० (गुरुभाजु) गुभालले ५०० ज्यापुले २५ सुढचानिले २५ पिछिनिले १२ नाउले १२ भाटले १२ काहालले १२ कुहालले १२ चित्रकारिले १२ कसाइले १२ मोट्याले १२ डंड गर्नु । जजमानले विरायो भन्या तुरू १००० डंड-गर्नु । राजाले ब्राह्मणादि पोड्यापर्यन्त परापूर्वका रितसंग मिलाइदिनु भनि थिति वांघिदिया । सो थिति वाधन-लाई डिल्लिवादसाहलाइ सौगात पठाई स्थिति गर भन्या हुकुम र सुनसिद्धि रूपैयां वनाउ भन्या हुकुम औ षिल्लत-सम्मेत पठायो । नेपालेश्वर जय स्थिति मल्ल नाउं गरि पठायो । तस दिनदेखि जय मल्ल नेपालेश्वर जय स्थिति मल्ल भनि नाउं प्रण्यात भैगयो ।

नेपली सम्बत् ५३९ माघ कृष्ण २ रोजका दिन श्री ३ जय स्थिति मल्ल ठाकुरवाट थिति वांघि वक्सनु-भयामा । अघि यो थिति नरहंदा फेरि थिति वांघि वक्स्योको-ब्राह्मणका जजमानी काम छेत्रियको र सुद्र भारोको जज-मानि काम गर्नु । छेत्रियले र सुद्र भारोले अरूवाट काम गराउनु छैन । सुद्र भारोले वेपार गर्नु । चित्रकारले चित्रकार काम गर्नु । सालमीले तेल पेलनु । छिपाले कपरा रंगाउनु । भाटले नवुर गाउनु । गथले र मालीले फुल वेचनु । षुसलले डोलि वोकनु । जोगि दर्शनधारीले मागी षानु । लौहकर्मिले ढुंगाकाम गर्नु । सिकर्मिले काठको काम गर्नु । दैवज्ञ जोसिले हेर्नुकोर्नु लेषनु । कुमालले भांडा पार्नु । टटिले परि वुनु । कसाइले रागो मार्नु । मासु वेचनु । नाउले कपाल षौरनु नड काट्नु । भडेलले षाक गर्नु । कसनले कासाको काम गर्नु । तमोटले तामाको काम गर्नु । वेन्याक वांडाले सुन चांदिको काम गर्नु । बुद्धाचायं गुवाहालले चित्रकारि सालमी छिपा. भाट. गठ. लौहकर्मि. कुमाल. नाउ तौ यो नौ जातको जजमानी गर्नु । राजाले पञ्चप्रजाकन वांघिदियाको थिति-सिपाहिलाई ढाल तरवार दिया । प्रजालाइ डोकोवोको गर्नु । आपना कर्ममा रहनु । ब्राह्मणलाई सिपाहिले पावलागी गर्नु । कल्याण स्वस्ति दिर्वायु ब्राह्मणले भन्नु । सिपाहि र नेवारले राम राम गर्नु । यस्तै स्थिति वांघि दियाको हो ।

नेपालमा ४ वर्ण छत्तिस जातलाई वांघिदियाको थिति-पैह्ले मानिस जन्मदा सौढचानिलाई दिन्या दस्तुर चिउरा कुरुवा १० चावल कुरुवा १० जन्मदादेषि नुवारान सम्ममा वालषलाई दियाको दाम सुढचानिको । सुढचानि डाकन जांदा आयन भन्या तुरू १२ डंड । अरु सुढचानि डाकन जान्यालाई ति दुवैलाई तुरू २४।२४ डंड । जन्म भयाका दिन अजिमा आदिलाइ सिन्दुर सुपारिको पोका चढाउनु । नाता लाग्याका र. इष्टमित्रलाई पनि दिनु । सिंदुरका पोकामा देवतालाई दक्षिणासमेत गुरुप्रोहितलाई पनी अजीमा आदीलाई सिन्चु पालु चहाउनु दिनु । दिन १।२ विचार गरि वढिया दिनमा पिछिनिलाई डाकि नाल कटाउनु । तेसलाई दस्तुर चिउरा कुरुवा ५ पिछिनि डाकन जांदा आयन भन्या तुरू १२ डंड । वालक जन्म भयाका थौथा दिनमा गर्न्या-अजीमा आदिलाइ सिन्चु पालु चहाउनु । क्वाथ चहाउनु षुवाउनु । इसि मुगु चहाउनु षुवाउनु । छैटिका दिनमा फुफुले दिपमाला लाउनु । दिपमालामा गाजल थापी वालषका आंषामा गाजल लाइदिनु । सेतो भोटो. पहेलो रुमाल मिमिचा अंगुथि १ फुरुवा चावल एक माथि. वुकुवा तेल राषी लाइदिनु । पुरोहितले स्वधाकर्म गर्नु । दक्षिणा भेटी दाम ६।२४ पुरोहित डाकन जांदा आयेन भन्या तुरू २।। डंड अरु प्रोहित डाकि काम चलाउन्या आउन्या २ लाइ तुरू ५।५ डंड । हर्षवढाई गाउनु वजाउनु दिनु । सिन्चु पालु स्मेत अरु सख्याको दाम दि पठाउनु । फुपुले पुत्र परिवार आउन्यालाई षुवाइ. पठाउनु । फुपुनाइ चोला दी विदा गरी पठाउनु । पुरोहितलाई सिधा दक्षिणा दिनु । दसौं दिन नाउलाई डाकि कपाल षौराउनु नड कटाउनु । जति काममा लाग्याका नाउ नाउनीलाई पेटभरि षुवाउनु । वर्षदिनको ठेक वाली अडक्यो भन्या नाउले आपनु वाली ली काम चलाउनु । दिनुपर्न्या ठेक नअडकंदै चाहिन्या दिन डाकनु जांदा आयेन भन्या तुरू १२ डंड । आफना नाउ छोडि अरु डाकि काम चलायो भन्या. डाकन्या आउन्यालाई तुरू १२ डंड । वर्षदीनसम्मको काम चलाउन्या काममा लागन्या नाउलाई कौला वजी दिनु संघटलाई लुगा धुन दींदा दस्तुर माथि १ चिउरा दाम १४। संघट डाकन जांदा आयन भन्या ३ डंड । आपना छोडि अरु डाकि काम चलायो भन्या २ लाई तुरू ३।३ डंड । सुतकभित्र वढीया दीन हेरी ज्योतिकिलाइ डाकि चिटा चिन्हा लेषाउनु । दस्तुर दाम १२ चावल कुरुवा १ जोतिषिलाइ दिनु । लेष्याका चिटा चिन्हा ज्योतिषिले सौपदा दाम २ दस्तुर दिनु । ब्राह्मण रजपुतको १२

दिनमा नुवारान् । अरु जातको दसौं दिनमा नुवारान् । प्रोहितले कलसार्चन गराउनु । नाउं ठहराइ पंचसुगंधले जन्मपत्रीका लेषाउनु । सुनाउनु सुढ्यानीले बालषलाइ स्नान गराउनु । घृतप्रासन गराउनु । मिमिचा लुअंगु. मिमिचालं. साषाल बुकुवा तेल. लगाइ दिनु । रुमाल दिनु । कलसादि. अजीमा र काममा लागन्या मानिसलाई सिचुपालु चह्लाउनु दिनु । माइतीबाट आयाको टिकाको सराजाम सौपनु । माइतीबाट आउन्या मानिसलाई सिचु पालु र पेटभरि षुवाउनु । दाम २ दि बिदा गराउनु । दोवाटामा अजीमाकन ली फालनु । तेस दीनदेषि बालषलाई मह घोटी औसधि चल्थो ।

तेश्रा मैह्ला लाग्यापछि बढिया दिनमा कलसार्चन गरि सुलग्नमा बालषलाई नारिबलको गरि. कपुर गुलियो फल उषु थकालिले षुवाउनु । सुढ्यानीले वली फालनु । ब्राह्मणलाई सिधा दक्षिणा दी पठाउनु । माइतबाट आउन्यालाई षुवाइ दाम २।२ दस्तुर दि बिदा गराउनु । तेस दिनदेषि बालषलाई फल सातु चल्थो । छ मैह्ला लाग्यापछि बढिया दिन देषाइ बढिया लग्नमा ब्राह्मणले कलसार्चन गराउनु । चौरासि जातका वैजन. सालि धानका चावल कुशवा १ का भात बडा थालमा त्रीगोडिसमेत् राषि पस्काउनु टक्र्याउनु । तेतिकै वैजन अजीमालाइ आगम्. पर सारि. सुवेलामा थकालिले पंचग्रास षुवाउनु । बडा ग्रास गरी ३ ग्रास षुवाउनु । देवदेवतालाई भाग ९ भेटि ब्राह्मणलाई सिधा दक्षिणा दि बिदा गराउनु । माइतबाट आयाको टिका लाइदिनु । वोकि ल्याउन्यालाई पेटभरि खुवाइ २।२ दाम दस्तुर दि बिदा गराउनु । तेस दिनदेषि बालषलाई अन्न चल्थो ।

अथ चूडाकर्म कर्णवेध

अधिल्ला दिन थकाली आदिको कपाल षौराउनु नड कटाउनु । षलिपिनाले नुहाउनु । सुद्ध वस्त्र लगाइ श्री गणेशसपूजनादि श्राद्ध पिठपूजा अर्चनले. गण गुरु नाग पुजा गराउनु । कुमारी सुत्रले बालषको आपाद मस्तकांत अष्टोत्तर सतावर्त अधिवासन सुत्र पवित्रि लाइ सुगन्धि स्वस्ति चिह्नित हातमा राषि अग्नीलोहरक्षा सगुणाद. कलशाभिकेक दिनु । नवरत्न मुद्रिकाले मध्य केसत्रिषे वांधनु । देवताको भेटि चह्लाउनु । ब्राह्मण पूजा गरि जोसि अचारलाई सिधा दक्षिणा दि बिदा गराउनु । कुमारि पूजन । त्री गोत्रं समेतका बडा थालमा

कुर्वा १ को सालि धानका चावलको भात पस्कि चौरासि वैजन समेतका पंचग्रास पूर्वक भोजन गराउनु । उच्छिष्ट कलष फालनु । प्रातकाल भयापछि जग्य मंडपमा ब्रह्माष्ट कलसादि सराजाम तयार गरि र. गणेश आवाहनादि कलशस्थापन गरि ब्राह्मार्चन गरि होम गर्नु । सुलग्नका वेलामा मातुल क्षुर. सुचि चंद्रमण्डल थलिया पुजा गरि सौषध उष्णोदक ल्याइ. कपाल भिजाउनु । बालषका केसमा. पंचपल्लव वांधनु । पूर्णादि क्रम गरि माउलिले छेदन गर्नु । फुपुले चंद्रमण्डलमा थारनु । कानमा मामाले सूगंध चंदनले सुवर्ण सुचिले चिह्नो लाइदिनु । नाउले कपाल षौराउनु । कान छेडनु स्नान गराउनु । कपालमा श्रीषंड सेता तिल लाइदिनु । स्वस्ति लेषनु । सगुनासिर्वाद गरि. वस्त्र दिनु । ठाडो चंदन लाइदिनु । देवदेवतालाई भेटी. ब्राह्मणलाई सिधा दक्षिणा दिनु । जग्य विसर्जन गरी अभिषेध पाति दि. सूर्य गणेशादि दर्शन गराउनु । मामाका धरबाट आयाको टिका लगाइदिनु । ल्याउन्यालाई षुवाइ दाम २ दस्तुर दिनु । फुपुलाई चंद्रमंडलको थाल चोलो १ दिनु । नाउलाई दाम १२।४ दि कपाल षौराउंदामा लायाको वस्त्र नाउको षान्या भाग दि पठाउनु । यति काममा लागन्या मानिस छाडि अर्कालाइ डाकि काम चलाया भन्या यजमानलाई तुरु २४।२४ डंड । यजमान लाउन्यालाई तुरु २४।२४ डंड । इ मानिस डाकंदा आयनन् भन्या प्रोहितलाई तुरु १२ डंड । जैसि आचारलाई तुरु ६।६ डंड । फुपुलाई तुरु ८ डंड । मामालाइ तुरु ८ डंड । चित्रकारलाई तुरु १२ डंड । कुमाललाई १२ नाउलाई ३६ यति ब्राह्मण क्षेत्रियको । अरु जातको कलशाार्चन गरि पुन्याउनु डंड ऐजन ।

अथ ब्रतवन्धन

अथ ब्रतवन्धन । अधिवासन ऐजन । आवाहनादि ऐजन । वस्त्र कलसादि स्थापन ऐजन । पूजासमेत गुरुले होम गरि यथाक्रममा गुरुमण्डल पूजन दंडादी ग्रहण भूषण वेलामा मौजिवन्धन । ब्राह्मणको क्षेत्रियको गायत्री प्रदान माघादी आषाढावधि प्रारम्भ । ब्राह्मणको साथत बढिया । क्षेत्रियको ब्राह्मणको. भाद्र शुक्ल बढिया दिन समावर्तन । क्षेत्रियको प्रारंभका अष्टम दिन समावर्तन कुलदेवता पुजी आमीष भोजन । तेसपछि जात कलसार्चन मात्रैले विधि पुन्याउनु । तेस दिनदेषि स्वजाति धर्म लिनु । षुसल आदि कुलुपर्यंतका हातको पानि नषानु ।

कदाचित् भुलि षायो भन्या चांद्रायण नगर्नुं गवत षानु ब्राह्मणलाई सिधा दक्षिणा दिनु तारा हेरि भोजन गर्नु । अकाल पर्दा जानि जानि षायो भन्या प्राजापत्य चांद्रायण गरि गोदान गरि ब्राह्मणलाई सिधा दक्षिणा दि सरकारमा तुरु १२० डंड तिरि आफ्ना जात षुवाइ पंचगव्य गंगाजल षाइ आफ्ना जातलाई तुरु १२ दस्तुर दिनु जातलाई भोजन षुवाइ तारा हेरी जातसंग भात मेलाउनु । बाबु ब्राह्मण आमा विधवा रजपुतनिबाट भयाको जैसि तसलाई जनै दिनु । सिषा गायत्रि दिनु । तसले संकल्प अद्यादि बोलनु । श्रेष्ठसंग विवाह गर्नु । ज्योतिष शास्त्र पढि गर्नु । पात्रो ग्रहण योग स्नानादि जोग कहनु । चिटा लेषनु । ग्रहण लेषनु । ताहांदेषि ब्राह्मकर्ममा चल्या । तुरु १२ डंड । बाबु ब्राह्मण आमा सवर्ग क्षेत्रनिबाट हुन्या कर्माचार्य । तसले सिषा गायत्री पाइ तलेजुमा टहल गर्नु । कदाचित् काम अटवचो भन्या देवताको पूजा नअटकाउनु । अकालि छुन नहुन्या देवता बोकि ठाउंमा ल्याउनु । बल मिचि आफ्नु पुषलि नलायाको जनै लायो भन्या जनै छिनालिदिनु । तसलाई सासना फलाम पाता लाल गरि पोलि जनै लाइदिनु । ऐजन । जैसिले स्वकर्म लेष्याको बल मिच्यो भन्या जनै छिनालि श्रेष्ठमा मिलाइदिनु तुरु २४ डंड गर्नु । ब्राह्मण षुसलनिसित गयो भन्या तुरु १२० डंड प्राजापत्य चांद्रायण । जातलाई तुरु २४ दस्तुर दिनु । पंचगव्य गंगाजल सालग्रामोदक तुलसिदल षाइ भात षुवाइ तारा हेरि षानु । टेपेनि षोसलनी सालमीनि चित्रकारिनि भटियानि कोनालनिहरूसंग गया ऐजन सदर । नाउनी संघटनिसित गया तुरु १४० डंड अरु सदर । लोहकारनि पुलपुलनि माहुत्यानि छिपानि मालिनी चित्रकारनी बलिनि कसाइनि गठनि संषुनी छत्रकारिनी सवलनि. सोढ्यानि. कुसल्यानि बलामिनी मञ्जिनि यतिसंग गया तुरु ४८० डंड चांद्रायण दोवर अरु ऐ । पोढ्यानि कुलुनिसंग जानी जानी गया भन्या चांद्रायण नास्ति तेसै जातको भयो । नजानि भुलमा पन्यो भन्या तुरु ४२० डंड ३ प्रजाप्रत्य चान्द्रायण अरु ऐजन । इ सबैमा पोइ भयाकासंग गया सुन सिंगिको मोहर रुपैयाँ ६० डंड ल्हासा जान्याका स्वास्निसंग गया तसको दोवर डंड । क्षेत्रिय जाति गयो भन्या तसको आधा डंड चांद्रायण पनि आधा अरु ऐ । वैश्य जाति गयो भन्या ऐजन चांद्रायण आधा । सुद्र जाति गयो भन्या तसको पनि आधा डंड चांद्रायण अरु सबै ऐजन । चांद्रायण नपर्न्या पोइ हुन्या स्वास्निसित सो जाति सबै गयो भन्या सुनसिंहि मोहर

रुपैया ६० डंड । सुजातिसित कुजाति गयो भन्या जात प्रगति बडाइ स्वास्निको गर्भ भयाको छैन भन्या भुलि गयाकि भया चौथाइ डंड चांद्रायण प्राजापत्य । ऐजन सित जानि जानि गयो भन्या डंड चांद्रायण दोवर अरु अंजन । ब्राह्मणिमा पोइ हुन्या छेउ ब्राह्मण गयो भन्या ब्राह्मणीको स्वजाति हुनु नास्ति । ब्राह्मणलाई लिंगसासना गरि देसदेषि बाहिर घपाउनु चांद्रायण नास्ति । ब्राह्मणले विधुवा ब्राह्मणी विरायो भन्या सुनसिंहि रुपैयाँ ३० डंड ब्राह्मणी स्वजातिमा जान नास्ति । पोइ हुन्या ब्राह्मणीमा छेत्रि गयो भन्या षोला पार लैजाइ चांडालका हातले यक हातमा मान्या गरिकन हानि मार्नु । विधुवा ब्राह्मणीसंग क्षेत्री गयो भन्या लिंग सासना गरी सुन सिंहि रुपैया ३० डंड जातमा जान पन्यो भन्या प्राजापत्य चांद्रायण । पोइ हुन्या ब्राह्मणीमा वैश्य गयो भन्या लिंग काटिदिनु । सुनसिंहि रु. १२० डंड दुइलाई चांद्रायण नास्ति । विधवा ब्राह्मणिसंग बैश्र गयो भन्या लिंग सासना गरि सुनसिंहि रुपैया ६० डंड ब्राह्मणीलाई चांद्रायण नास्ति । बैश्यलाई आफ्ना जातमा जानुपन्यो भन्या १० प्रजाप्रत्य चांद्रायण । पोइ हुन्या ब्राह्मणिसंग सुद्र गयो भन्या लिंग काटि षुवाइ चांडालका हातले कटा उनु । ब्राह्मणीलाई चांद्रायण नास्ति । विधवा ब्राह्मणीमा सुद्र गयो भन्या लिंग काटि चांडालले मार्नु । ब्राह्मणिलाइ चान्द्रायण नास्ति ।

जातको व्यवस्था

कुलु जातले गर्न्या कपाल षौरनु. नड काटनु आफुलाई आफैले । दिन ७ मा वृद्धि सुतक सुद्ध. मृतक सुतक दिन १०। लट्या मानि पिंड गराउन्या । आफ्ना नाइक्याका वचनले आफ्ना जातमा जान्याले पिंड गराउनु रकम् छालाका कुपा बनाउनु । छालाका थैलि बनाउनु । वाजा पेटारामा गोलामा छाला लाइ दिनु - आफ्ना रकम छालाको रकम् छोडी अरु रकम्मा गयो भन्या तुरु १२० डंड । आफ्ना जातमा विवाह गर्न पायेन भन्या. स्वास्नी बुझाइ आफ्ना जात नदवाइ श्रेष्ठदेषि कुसल्यानिसम्म ल्याउनु षत् नास्ती । पोढ्याको-कपाल षौराउनु नड काटनु आफैले । सुतक पिंड ऐजन । पोसाक जोर जोरि नलाउनु । सुनका गहना नलाउनु । बिनाकामले घाम अस्त भयापछि सहरभित्र नपस्तु । पीठ देवताका पिवाल वसी देवताका गहना सह्यारि. नैवदे मागी षानु । माछा मारी भंगोर समाती वेची षानु । वडो जात नछुनु । गाइ नषानु । सुंगुर

षानु । मुर्दाको पोसाक टिपि लिनु । दाम यक इस्तुर लिनु । सती जान लागी भन्या भिन्यारि लाइ जोर पोसाक पोढ्यानीले लिनु । सती जान्या स्वास्नी पोइसंग सुती मर्न नसकी चितावाट षसी ठहरियी भन्या सोहि पोढ्यानीसंग जात मिलि पोढ्यानीका जातमा जाइ वन्नु । डोम जातिको-कुसल्यासंग भै ढोलक वजाउनु । स्वास्नी नचाइ कमाइ गरि षानु । सुतक २ लट्या ऐजन । टटिजातको-दुनियाँलाइ कात्रो परि वनु । मोल टका १ । सतिको परी वनाउनु पन्यो भन्या भोल टका २ ली वेचनु । सुतक ६ जुठो १० । पुरोहित गुभाल । कुसल्या जातको-वाजा फुकि वजाइ दस्तुर सुमंगलको दाम १२ । विवाहको ॥ पास्नी व्रतबंध चुडाकर्मको दस्तुर दाम ६ । काभमा लागन्या जो छ तसलाइ पेटभरी षुवाउनु । डकन आउंदा काम अटकाइ दियो भन्या तुरु १२ डंड । आफना छोडी अरुलाई काम चलायो भन्या तुरु १२ डंड । टोलमा काज काममा मागी षानु । दुनियाँको चोक बढारि षानु । कापालि भेष भै डमरु वजाइ मागी षानु । सुतक ३ मुर्दा गाडनु । जुठो-दिन ७ । लट्या मांनु । पुरोहित आफनै जात । वारि कमाउनु । षेत कमाउनु । कसाइको-नड काटनु । कपाल षौरनु । आफनै जातले दुनियाँका मुर्दा लैजांदा वाजा वजाउनु । काममा लागन्या कसाइ यति छ, सवैले तिन तिन दाम दस्तुर लिनु । सतिको वाजा वजाउनु पन्यो भन्या दस्तुर टका १ । षलकीलाइ ३३ दाम । दुनियाँका काम-काजमा रांगो काटनुपन्यो भन्या दस्तुर एक पैसा कि दाम ली रांगो काटिदिनु । टिकावाल रांगा नदि वाल नकाटनु । भला भला आदमिलाई त्यो मासु नवेचनु । चौरमा दुनिजाको रांगो काटनु पन्यो भन्या राजाको दस्तुर १ नदिज्याल रांगो नकाटनु । मासुको वेपार गर्नुपन्याले काटनु पन्यो भन्या राजाको दस्तुर दोवर । दुनियाको वनेल काटनुपन्यो भन्या सरकारमा टाउको चह्लाइ आफना दस्तुर रुपैयाँ आठाना षानु । मासु छुट्याइ दिनु । आफु-भन्दा बडा जातलाइ दूद दहि नवेचनु । सुतक ६ जुठो लट्या ऐज । षेति कमाउनु । पुरोहित नाइ गुभाल । नरिजातको-भीतमा चित्रकार लेषनु । फर्माम्यसी लेषनु । नड कटाउनु । कलाहीले चिउरा कुटन्या मुसल नसमातनु सुतक ६ जुठो १० । लट्या मान्नु प्रोहित गुभाल । सवलको-मानिसलाइ जुको लाइ कमाइ षानु । षेत कमाउनु । सुतक ६ जुठो १० । लट्या मांनु प्रोहित गुभाल । गठको-वनको फुल टिपि ल्याउनु । वेचि साटि षानु । षेत कमाउनु । सुतक जुठो लट्या मांनु प्रोहित ऐजन । मालिको-फुलवारि वनाउनु । फुल वेचनु साटनु गरिषानु । सुतक जुठो लट्या मांनु

प्रोहित ऐजन । छिपाको-नीर आदि गरि पाँचै रंग धागा कपडा रंगाउनु । कसाहिले नड काटनु । सुतक ६ जुठो लट्या प्रोहित ऐजन । षेत कमाउनु । पुलुपुलुको-दुनियाँको मुर्दा अधिवाट आरति मजिरा वजाइ आफना दस्तुर लिनु । दाम ४ चावल कुरुवा १ । नाउ कसाहि । सुतक जुठो लट्या पुरोहित ऐजन । नकर्मिको-फलामको काम गर्नु । सुतक ६ नाउ कसाहि लट्या प्रोहित ऐजन । षेत कमाउनु । छिपिनिको-बढिया दिनमा दुनियाँको वालष जन्मदा नाल काटिदिनु । दोवाटोमा फाल्नु । सुढ्यानीको-आधा दस्तुर लिनु । सुतक ६ जुठो १० । लट्या मान्नु पुरोहित ऐजन । नाउ कसाहि । षेत कमाउनु । संघतको-दुनियाँको लुगा धोई वर्ष दिनको कवोल माफिक वालि षानु । सुतकमा जुठोमा ६ । कुरुवा चिउरा दाम १६ । १६ लिनु । षेत कमाउनु । सुतक ६ जुठो पुरोहित ऐजन । नाउको-ब्राह्मण-देषि ज्यापुपर्यंतको कपाल षौरनु । नड काटनु । दस्तुर सुतकको कुरुवा ६ जुठोमा कुरुवा ६ लिनु । सुतक जुठो १० । लट्या मांनु पुरोहित ऐजन । माहुर लाउनु । ऐना देषाउनु । चुडाकर्म व्रतबंधमा दाम १२ । १२ दस्तुर लिनु । भोज षानु । षेत कमाउनु । कोनालको-नेपालमा धुप वनाउनु र वेचि षानु काठ कुन्हु । सुतक जुठो गैह्र ऐजन । महाब्राह्मण भाटको-पाषी पटुका रंगाउनु । एकादशाह षानु । षेत कमाउनु । पसल नराषनु । सुतक जुठो १० । लट्या मांनु । पुरोहित ऐजन । चित्रकारिको-देवताको चित्रकार लेषनु । दिक्षा सुन्नु गुभालसंग । रंग सिजाउनु वनाउनु वेचनु । सुतक जुठो लट्या पुरोहित ऐजन । षेत कमाउनु । नाउ कसाही । सालमीको वेवस्था-तेल पेली वेचि षानु । वावियाले षट वाधनु । सुतक जुठो लट्या पुरोहित ऐजन । टेपोचको-पालुंगाको साग रोपि वेवस्तासित वेचनु । वेचदामा श्री ५ सरकारमा दस्तुर तिरनु । काहाल वाजा वजाउनु । षेति गर्नु । सुतक ऐजन । षुसलको वेवस्था-काहाल वाजा वजाउनु । षट वांधदा सालमिले नपुग्या गुहार दिनु । षेति गर्नु । सुतक गैह्र ऐजन । लुकमिको-सुनाचांदिको गहना वनाउनु । सुतक ६ जुठो ७ । लट्या मांनु पुरोहित ऐजन । सिकर्मिको-काठको काम गर्नु । सुतक ६ जुठो १० । लट्या प्रोहित ऐजन । ग्वालाको वेवस्ता-गाइ पाल्नु । दूद दहि घ्युको टल वेचनु । श्री ५ सरकार दुनियाँ-लाइ चाहियाका गाइ तयार गर्नु । सुतक १० । जुठो १२ लट्या प्रोहित ब्राह्मण ऐ । कुमालको वेवस्था-माटाका भांडा पार्नु । सरकारलाइ दस्तुर दि वेचनु । सुतक १० जुठो १२ । लट्या पुरोहित गुभाल । अचार उदासको-ह्लासाको वेपार गर्नु । कोठी राषनु । सुतक ६ जुठो १० । लट्या

मानु । पुरोहित गुभाल । टटिको-परिवत्तु जनै बनाउनु वेचनु । सुतक १० जुठो १० लट्या मानु प्रोहित ब्राह्मण । टमोटको-तावा कांसादि धातुको भांडा बनाउनु । सुनचांदिको जलप सार्नु । सुतक १० जुठो १२। लट्या उप्रांत ब्राह्मण जैसि । अचार बौधमार्गी भया गुवाहाल । मुलमि श्रेष्ठको-रानीका माइति नभया माइतिले गर्न्या काम गर्नु । बनिज वेपार गर्नु । सुतक जुठो लट्या प्रोहित ऐजन । किसानिको वेवस्ता-देवदेवताका पूजासामा वोकोनु । वलि फालनु । पुरोहित गुभाल । षेत कमाउनु । सुतक जुठो लट्या ऐजन । वैद्यको-दुनियांका नारि हेरि व्यथा थाहा पाई औषधि गर्नु । लोकांतर हुन्या ठहन्या वैतनि दिलाउनु । वषतमा विधि-गरि लवागादि दिनु । दस्तुर टका १ लिनु । तिर्थ पुन्याउनु । अरू अंजन । पुरोहित ब्राह्मण । लोहकर्मिको-प्रमाणले देवदेवता बनाउनु । सुमेरू षोलि हुंगा फोर्न्या रकम छ सो गर्नु । सुतक १० जुठो १२। पुरोहित गुवाहाल । बढैको-काठको फर्मायसि काम गर्नु । चर्षा उईटा धनु बनाउनु । सुतक जुठो ऐजन । पुरोहित बौध मार्गीको गुभाल सिवमार्गीको ब्राह्मण । हलवाईको-रोटि बनाउनु । गुवाहालसंग मंत्र सुनु सुतक १० जुठो १२। लट्या पुरोहित ऐजन । विषुवाडोको-मुलु बनाइ वेचनु । सिषा मुंडन गर्नु । गुवाहालसंग मंत्र सुनु । सुतक ६ जुठो ७। लट्या मानु प्रोहित गुभाल । वांडाको-सुना चांदिको गहना बनाउनु । सल वत्तु धात्तु भाडा कमाउनु । धातुका बुट्टा काटनु । सुनाचांदिका जलप सार्नु । कांसा कटौरा बनाउनु । सुतक ग्रैह ऐ । वज्राचार्यको-गुभालले श्रेष्ठ ज्यापु हलवाई बरहि सिकमि लोहकर्मि-चित्रकारि सम्म दि आयाकालाइ मंत्र दिनु । सुतक ६ जुठो ७। लट्या मानु पुरोहित गुभाल । कसालको-कासो कुटि पिटि भांडा कमाउनु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु पुरोहित ऐ । पिठाचार्यको-पिठपिठमा देवदेवताको पुजा गर्नु । आफना अधिकारसंमको महाबलि आदि वलि विधान गर्नु । ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु २ जनै पाउनु । विधि आफना थकालिले गर्नु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । विवाहमा झा श्रेष्ठ दुनियांको घर शुद्धि गर्नु । शिवाचार्यको-शिवालिकको पुजा गर्नु आफना अधिकारसंम यजमानि गर्नु । घरशुद्धि यजमानि चलाउनु । यज्ञ गर्नु । ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु । जनै पाउनु । आफना ज्या विधि हो थकालिले गर्नु सुतक १० जुठो १३। प्रोहित ब्राह्मण । सामान्य श्रेष्ठसित विवाह चलाउनु । कर्माचार्यको-श्रीतलेजुको टहल चौकि बस्नु । ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु । जनै पाउनु । विधि आफैले

गर्नु । आफना अधिकारसंम जजमानि चलाउनु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु प्रोहित ब्राह्मण । जैसि अचार गुर्वाचार्यको-श्रेष्ठलाई दिक्षा सुनाउनु । ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु । आफना अधिकारसंम जजमानि चलाउनु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । सुकार्यमा होम गर्नु । देवाचार्यको-आपना थकालिबाट मंत्र सुनु । आपना सुकार्यमा होम गर्नु । यजमानि चलाउनु । सुतक जुठो लट्या प्रोहित ऐजन् । पात्रवंश ठकु लवतको-ब्राह्मण-बाट मंत्र सुनु । ढाल तरवार भिर्नु । सुतक १० जुठो १५। लट्या मानु । प्रोहित ऐजन् । राजलवत्को व्यवस्था-ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु । ढाल तरवार भिर्नु । राज सेवामा रहनु सुतक १० जुठो १२ लट्या मानु । प्रोहित ऐजन । कायस्थ भनी कसउको-मोहर लेषनु । दानपत्र सुक्रिवित्रीपत्र तमसुक भाषापत्र गैह लेषोट लेषनु । दस्तुर लिनु । ब्राह्मणसंग मंत्र सुनु । सुतकदेवि प्रोहितसंम ऐजन । भारो श्रेष्ठको व्यवस्था-सिवमार्गिले ब्राह्मणसंग मंत्र सुनु । बौधमार्गीने गुवाहालसंग मंत्र सुनु । वाणिज्य वेपार गर्नु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित गुवाहाल । अमात्य महात्को-ब्राह्मणसंग मंत्र सुनु । उत्तम श्रेष्ठसंग विवाह गर्नु । राजकाज पनि गर्नु । सुतक १० जुठो दिन १२ दिन मानु । प्रोहित ब्राह्मण गुभाल । जोसिको वेवस्था-ब्राह्मणबाट मंत्र सुनु । जनै सिषा गायत्रि पाउनु । तसले उपल्लो संकल्प अद्यादि बोलनु । श्रेष्ठसंग विवाह गर्नु । जोतिषशास्त्र पढनु । पात्रो ग्रहन-ग्रह योगादि स्नान दान मेल २ को योग कहनु । चीटा लेषनु । सायत लेषनु । यतिदेवि उपर ब्रह्म कर्ममा नचलाउनु । आफना अधिकारसंमको जजमानी गर्नु । सुतक १० जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । ठाकुरको-ब्राह्मणसंग मंत्र सुनु । जनै पाउनु । शिव बुद्ध मार्ग मानु । ढाल तरवार भिर्नु । राजकाज गर्नु । सुतक १२ जुठो १५ लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । ठाकुरको-ब्राह्मणबाट दसकर्म गराउनु । जनै मंत्र पाउनु । ढाल तरवार भिरि राजकाजमा रहनु । वाणिज्य वेपार गर्नु । सुतक १२ जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । श्री ५ राजाको ब्राह्मणबाट दशकर्मोदि गायत्री जनै पाउनु । ढाल तरवार भिर्नु । आफना नितिमा चलनु चलाउनु । सुतक १२ जुठो १२ लट्या मानु । प्रोहित ब्राह्मण । देवब्राह्मणको-सो जातिलाइ मंत्र दिनु । राजालाइ मंत्र सुनाउनु । श्रेष्ठसंम जजमानि चलाउनु । वेदमंत्र श्रुति पुराणादि कर्ममा चलाउनु । राजगुरु घरले पुरान नवाचनु । राजगुरु हुन्याले अर्कालाई मंत्र सुनाउनु । सुतक १२ जुठो १२। लट्या मानु । प्रोहित

कर्ममा चलाउनु । अपुता मर्दा ब्राह्मणी स्वर्गर्भीमा छंज्याल ब्राह्मणको अपुताली दाज्यू भाइलाई जादैन क्रियाकर्म पनि अरूले पाउंदैन ।

सूर्य वंशमा उत्पन्न भयाका श्री नान्यदेव नाम राजाबाट श्री तुलजाका यंत्र मंत्र पद्धति पाई सिमोंगड-मा श्री तुलजाकन विराजमान गराया । ईनैका वंशका हरिसिंहदेवबाट श्री तुलजाकन नेपाल भक्तपुरमा ल्याइ स्थापना गन्यापछि हरिसिंहदेवका वंशमा उत्पन्न भयाका जयस्थिति मल्लबाट सब स्मृति शास्त्रको विचार गरि नेपालका प्रजामा जातजात जौना सुसार धर्म कर्म गर्नु भन्या वदेज वांधि नेपाल राज्यमा चलाया । इ राजा बहुते ज्ञानवान् धर्मज्ञ थिया । जस्तै पूर्वकालमा मनु-बाट स्मृति धर्मशास्त्र बनाइ चलाया तस्तै यस कलि-कालमा नेपालविषे जयस्थिति मल्लबाट जान्या जान्या ब्राह्मण पंडितहरूकन आपना हजूरमा बोलाइ धर्मशास्त्रको कारण बुझी प्रजाको थिति भन्याको गर्नाकन राजा भनि थापना गन्याका हो । जौन राजाबाट थिति वांधी थिति थामन सकेनन् उन राजाको राज्यमा बन्दोवस्त रहोइन । जाहां बन्दोवस्त रहँदैन. वहाँ जथाभावि हुनु जाँदा नीतिको अनीति हुन जाँछ । अनीतिले सुष पनि होइसकदैन । धर्म पनि नष्ट हुन जाला । धर्मको थिर भयापछि सुभिक्ष. सुभिता. राजा प्रजालाई हवस भन्ना निमित्त थिति वांधी पछिसम्म जस नाम रहन्या काम गरि थिति वांधी चलाउँदा भया । धन्य भन्नु यस्ता राजालाई भन्नु । बहुत ज्ञानि वडा सामर्थि धर्मचित्त थिर भयाका यस्ता राजा जयस्थिति मल्लले प्रजा प्राणीहरूलाई दुःख छुटाइ. सुष हवस् भन्नार्थले र जुग जुग किताप ज्यस नाम गर्नाकन देसदेशावरबाट धन्य धन्य कहाई सबबाट व्यवस्थाको स्थिति बनाइ धन्य कहाया । जयस्थिति मल्ल धन्य हुन् ।

अस्य पुत्र यक्ष मल्ल वर्ष २० । इन राजाले शंकराचार्यदेवि चलायाका दक्षिण भट्ट ब्राह्मण पशुपतिनाथका पूजाहारिकन सुसान्या र पशुपतिका भंडान्या देवपट्टनका नेवारलाई राषिदिया । अस्य पुत्र ३ ज्येष्ठ राय मल्ल माहिला रण मल्ल. कांछा रत्न मल्ल जेष्ठ राय मल्ल भक्तपुरका राजा भया । भोग वर्ष १५ । माहिला रण मल्लले वनेपूर जाइ सात ग्रामका राजा हुन गया । भोग वर्ष २१ । इन राजाका पालामा वनेपूरका नेवार एक कोहि तैलकार मोहनसिंहलाई देवीले स्वर्ण महिषसिर

दियछन् र श्री पशुपतिनाथकन अघि नभयाको चांदिका कवच बनाई अनेक हिरा आदि जवाहर पत्थर जडि संहार एक मुषि रुद्राक्ष सहित गरि कवच चहाया । नेपाल संवत् ६२२ सालमा मोहनसिंहले कवच चहाउँदा तेलका साल एक चहायाको कान्तिपुरमा छँदैछ । यस तैलकारलाई धर्म गर्नकन धन दिन्या कौमारिकुण्डका देवी हुन् । इ रण मल्लका संतान भएन र वनेपूरका राजधानि यत्तिकैले हो । कांछा रत्न मल्लले जेठा दाज्यू राय मल्लसित विरोध भाव परस्पर गर्न लाग्या । किन-भन्या इनका कुलमा. तुलजा जगाउन्या मंत्र प्राणत्याग हुन्या समय विना अरू कालका लिन हुन्या रित थियन र रत्न मल्लले आपना वावाका प्राणत्यागका बेलामा दाज्यूकन छलकार गरी वावुदेखि कुल दुर्गा तुलजा जगाउन्या मंत्र पायाको थियो र जेष्ठक्रमले हुन्या हो तैले मलाइ छलीस् भनी रिस गर्दा दुबै भाइका परस्पर चित्तमा विरोध भाव हुन गयाको थियो । यस्तै वषतमा कांछा रत्न मल्लकन, तिनै मंत्रका प्रभावले श्री नील तारादेवी प्रसन्न भै स्वप्नदिये देवीबाट हे राजन् तिमि कांतिपुर जाउ १२ ठकुरिहरू जिति राजा हुन पाउला भनी आज्ञा प्रसन्न हुँदा रत्न मल्लले देवी बाणी हो भनी निश्चय ठहराइ प्रातकालैमा उठि निलतारा देवीका स्थानमा जाइ दर्सन गरि सरासर कान्तिपुरमा आइ वाह १२ ठकुरिका पेक मुष्य काजिका घर पूगी एकांत पाइ तिनलाई देवीले आज्ञा भयाको वचन भन्दा देवी अनुग्रहका प्रभावले ति काजि रत्न मल्लका वसमा आइ काजिले हवस् म जुक्ति गरूला भनी राजपुत्रकन गुप्त गरी राषि बाह १ ठकुरिहरूकन येस काजीले षान्या वस्तुमा विष राषि भोजन गराइ बाह १ ठकुरिकन मारी रत्न मल्लकन राजा गराया । इ रत्न मल्लकन आपनु हुकुम बेस ररि चलाई रहँदा एक दिन मनमा यस्तो समझ्या कि मेरा निमित्त यस काजीले आपना विश्वासि वैश्य ठकुरिहरूकन विष षुवाइ मान्या । अनविश्वासि पापी काजि रहेछ : यसको मन नपन्या मलाई पनि राष्या छैन भनि ठानि तेस वैश्य काजिकन राजा रत्न मल्लले जमलोक पठाया ।

सर्पो ध्यात्रस्तथा राजा नहि विश्वासजातयः
येषां विश्वासतो मन्ये शीघ्रं नश्यति जतवः ।

यहांपछि इन राजा रत्न मल्लले प्रजाहरू हातमा लि तावाखानिबाट तावा मगाइ छाप बनाइ अधिका सिंह-

छाप मनाहि गरी पैसाका चलन नेपालभरमा चलाया । इ रत्न मल्लले राज्य गर्दा समय कुकु नाम भोटचा देवान् आदि भोटचाहरू धेरै आइ दुःष दिया र तिह्रौतिया ब्राह्मण चार जना नेपाल जाइ आफना सिष्य सेन राजासंग मागी उनका लस्करलाई ल्याइ भोटचाहरूकन मान्या । इनदेषि षसहरू चार थरिकन षेत विर्ता दिकन जगा जगामा राष्या । फेरि रत्न मल्ल राजाले ति तिह्रौतिया ब्राह्मणहरू चार-जनालाई षिल्लत् दि आफना स्वस्थानमा पठाया । कुकु नाम भोटचालाई मान्यापछि उस ठाउँको नाम कुकु स्थाना जोल भनी नाम रहिगयो । इनै वर्षमा जवन भन्याका मुसलमानहरूको नेपालविषये प्रवेश भयो । फेरि इन राजाका पाला मध्येशदेषि सोमस्वरानंद नाम षोढान्या-सि यक स्वामि आया र तन्कन श्रीपशुपति नाथका पुजाका जोग्य ठहराइ पूजाहारि गरिदिया । शंकराचार्य स्वामिले रित चलाई गयाका पुजाहारि दक्षिणी भट्ट ब्राह्मण मात्र हुन् । इन राजाका पालामा स्वामि पुजाहारि भया । इ स्वामि सुकुमार हुनाले इनकन टहलुवा विना ज्यादा कष्ट होला भनि वनेपूरका थरि २ जातलाई भंडान्या गरि राषिदिया । पैलेका भंडान्या सित पालो गरी टहल गराया । फेरि देवताका रक्षक निमित्त कातिपुरका नेवार २ थर ल्याइ विशेत नाम गरी राषिदिया । इ विशेतहरू भंडान्या-हरूमाथि डिट्टा गरी राषीदिया । फेरि इनै स्वामिकन गुरुपदवि गरी देशरक्षानिमित्त दक्षिणकाली आवाहन गरी पशुपतिनाथका नैर्ऋत्यकोणमा पारि नव ग्रहसंधिमा मातृका गणसहीत गरि स्थापना गराया । फेरि स्वामीका आज्ञाले भंडान्याहरूकन पैले वीधसंधिमा देविकन नदेषाइ तेही स्थानमा प्रतिवर्ष इष्टदेवता गरी देवालि पुजा गराया । फेरि इनै स्वामीका आज्ञाले विशेतहरूकन पचलिभैरव-संधि म तिलि स्थानमा मंत्रेश्वरि देवीकन प्रतिवर्ष इष्ट-देवता गरि देवालि पूजा गरि मनाया । इ स्वामिले धेरै वर्ष श्रीपशुपतिनाथकन नित्य पूजा गरि मातृकासंधि स माधि राषि प्राणायाम गरि ब्रह्मद्वार षोलि शुन्यमा गया ।

इ रत्न मल्ल राजासित तुलजा जगाउँन्या मंत्रसिद्धि हुनाले तारादेवता संधि शुक्ष्म मंदिर बनाइ तुलजा स्थापना गराया । इन राजाका पालामा नुवाकोटवासि वैश्यठकुरिहरू स्वाधिन गरि राज-राजेश्वरी देविका चित्रकारी कर्म गराया । नेपाल संम्वत् ६११ साल वैश्य ठकुरिहरूले कुल गर्ने लाया र ति वैश्य ठकुरिहरूमाथि धेरै सिपाहि पठाइ लडाजि गरि जिति नुवाकोटका फलफूल आदि ल्याइ श्रीपशुपतिनाथकन

चढाया । राजा रत्न मल्लले वर्ष ११ रजाइ गरि सात भै गया ।

अस्य पुत्र अमर मल्ल वर्ष ११। इन राजाका पालामा वनेपूरका कुह्यालहरूले अनन्तनारायणका मूर्ति पशुपतिनाथका मंदिरभित्र स्थापना गरूं भनि विन्ति गर्दा ठाउँ दियनन् र रातृमा आई एकै रातविचमा वछलादेवि संधिमा स्थापना गरि वनेपूर फर्किगया । इनै राजाले भुवनेश्वरीका पुजाहारि मुम्नी आचार्य मंत्र शास्त्रमा वडो प्रवर हुनाले तनसित सम्मत गरी मंगलेश्वरी भुवनेश्वरी जयवागेश्वरी वछलेश्वरी पशुपतिनाथ षुसिनिमित्त वडो असंभाव गरी लोकमा धन्य कहाइ नौ प्रकार काठ बनाइ मुशल श्रृंषला त्रिशूल ३ खड्ग बलि छल पाश इत्यादि संयुक्त गरि कुमार कुमारीहरू नौ जनालाई रथमा चढाइ शरिर छिन्नभिन्न गरि आषाढ कृष्ण अष्टमीका दिन इसानेश्वर प्रदक्षिणा गराई देशमध्ये प्रतिवर्ष यात्रा गराया । नेपाल संम्वत् ६२७। इ मुम्नी आचार्य अतिगुणी जन तंत्रशास्त्रमा प्रवल हुनाले मृत-संजीविनी लीन जांदामा लोप भैगया । फेरि इन राजाले दुर्गासित संग आउन्या राजवैद्यका संतान फर्पिङ ललीत-पट्टनमा वस्याकालाइ मगाइ देवपट्टनमा नवग्रहसंधि मूल-स्थान गरि कान्तिपुर ललितपट्टन (ललितपुर) सहर भोग गरि बस्या । इनहरूका कुलदेवताकन जगा बनाइ वसाया । इन राजाले देवताहरूका नित्य सेवा गरि यात्रा प्रतिवर्ष गरि षुसिसंग गुणिजन षोजन गरी कातिपुर ललितपट्टन दुवै सहर भोग गरि बस्या ।

अथ भक्तपुरको महिमा

राय मल्लकस्य पुत्र सुवर्ण मल्ल वर्ष १५। इन राजाका पालामा अनिकाल आइ ६३३ साल नेपाल संम्वत्मा यस्तो दुर्भिक्ष हुंदा भक्तपुरका प्रजाहरू चारै दिशा फिजिया । इन राजाले भाइसित विरोधभाव गरी भक्तपुर वनेपुर २ देशको भोग गरी वस्यामा कान्तिपुरमा राजाले अनेक देवि गणका यात्रा नाच बनाइ वर्षप्रति गर्न्या रित चलाया भनी सुनी गुणीजनका द्वाराले नवदुर्गा गणमा अनेक विधान प्रमाण गरि नाच प्रारम्भ गराया । फेरि वोडेमा पनी महालक्ष्मीदेवी वडो नेम गरी नाच प्रकाश गराया । फेरि आफना लगापातमा भैरह्याका देशका टोल ग्राम संमभाग गरि भोग गर्न्या । ग्रामहरूका नाम ठेमि नकदेश वोडे सांषु चांगु इत्यादिले गरि वनेपुर आदि सात ग्राम भक्तपुर राजधानि सहर सम तिन भाग क्रम गरि भोग गरी सात भै गया ।

अस्य पुत्र प्राण मल्ल वर्ष २१ । अस्य पुत्र विश्व मल्ल वर्ष १५ । इन राजाका पालामा देवपट्टन आइ कान्तिपुरका राजाकन बुझाइ नारायणहरू चारै दिशाका यथाक्रमले आह्वान गरी देवताहरूका प्रभाव प्रमाण गरि पशुपतिनाथका चारै दिसामा यथाक्रमले वसाया । जलसयनका साटो बासुकीकन मान्या । इनै राजाका पालामा पशुपतिमा चांगुनारायण प्रभृति चारै नारायण आवाहन गरि मूर्ति स्थापना गन्याका सालमा ठुलो वर्षा भै पर्वत पाहिरो आइ इचंगु नारायणका स्थानकन ढाकिदा यसै समय सहस्र शिवानन्द ब्राह्मणले विष्णुमतिमा वगाइ ल्यायाका नारायण मूर्तिकन पाया र इनै मूर्ति इचंगुमा स्थापना गर्छु भनि पाहिरो भक्ति छोपियाको पन्साइ हेर्दा अधिकै नारायणका आसन पाइ अग्र भागमा विचार-पूर्वक स्थापना गरिदिया ।

अस्य पुत्र त्रैलोक्य मल्ल वर्ष १५ । अस्य पुत्र जगज्जोतिर्मल्ल वर्ष १५ । इन राजाका पालामा पूर्वबाट एक गेडा मकै दर्वारभित्र ल्यायाको माससित मिसि आया र कोहि गुणीजनकन देषाउँदा गुणिकजनले यो मकै दुर्भिक्ष गर्न्या वस्तु हो भनी पूर्वतिर पठाइ शान्ति निमित्त ब्राह्मण भोजन गराउन लाया । फेरि इन राजाकन तुलजा भवानिबाट बरारबार सुन्दरी स्त्रीका स्वरूपले दर्शन दिदै रहथिन् । कोइ दिन राजाले पाप मति चिताया र देवी अदर्शन भै गइन् । ताहांपछि इन राजाले भक्तपुर सहरमा आदि भैरवकन रथारोहण गराइ पूजा मान्य गरि यात्रा गराया । ठुलो लिङ्गाकार बनाइ शत्रुहंताक्रमले लिङ्ग ढालि टोलप्रति गणेशहरू दुर्गाहरूकन रथारोहण गराइ मेष संक्रान्तिका दिन विस्वयाट नाम गरि प्रतिवर्ष यात्रा गराया । फेरि इनै राजाले आफ्ना जग्गा ठेमि आदि ग्रामहरूमा पनि अनेक देवताका रथारोहण गरि यात्रा गराया । भक्तपुरमा कालिदेवीकन रथारोहण गराइ, भैरवनाथकन अन्य शक्ति विषये गमन इक्षा गरियाका लीला भावले कालीका रथ र भैरवका रथ अथ परस्पर प्रहार गराया । इ भैरवनाथका रथ बनाउँदा पांग्रा बनाउनालाई कान्तिपुरका राजासंग बक्साइ श्लेष्मान्तक वनका रूपको बनाउनु भनि पशुपतिनाथकन मानि देवपट्टनका रकमिकन षाजा दि जिर्ण भै पांग्रा फेर्नु पर्दा लिन्या गरी रीत चलाया ।

अस्य पुत्र नरेश मल्ल वर्ष २१ । अस्य पुत्र जगत् प्रकाश मल्ल वर्ष २१ । इन राजाले देश पूर्वपट्टि हनु-

मति नदि विषे हनुमान साधना गरि ठुलो घाट बनाई धेरै कीर्ति गरि मूर्तिहरू स्थापना गरि सांत भै गया ।

अस्य पुत्र जित मल्ल भूपतिन्द्र मल्ल वर्ष । इन राजाले पांच तला देवालय उच्च गरि बनाई ईश्वरिकन विधानपूर्वक स्थापना गन्या । तहांपछि श्री भैरवनाथका देवालय बनाई दिया । श्री तलेज्यूका स्थानमा सुनको छाना बनाई सुनका पक्का घर गजुर बनाई मूलचोक सुन्दर गन्या । विश्वजात्राका रथ अधिकाभन्दा ठुलो गरि बनाई दिया । फेरि आफ्ना मूर्ति बनाई षम्बमाथि स्थापना गरि श्री तलेज्यू प्रीति गरि राषिदिया । यस षम्बालाई कारिगरहरूले षडा गर्दा षम्बा भाचिन गयो र राजा बहुते मन्मा फिक्का गरी फछिबाट काठमाडौंका राजासंग तैलकार मागी ल्याइ काम लाउँदा कान्तिपुरका तैलकारहरूले जोरि षडा गरिदिदा बहुते षुसि भै तैलकार-हरूलाई बिल्लत गरि पठाया । फेरि ठुलो घंट बनाई दरबार अगाडि राषि श्रीतुलजा भवानि प्रिति गरिदिया । तिनफेर कोटचाहुति जज्ञे गरि शांत भै गया ।

अस्य पुत्र श्रीरणजीत् मल्ल वर्ष ३३ । इन राजाका पालामा गोर्षाका राजा पृथ्वीनारायण साह आई चाकरि गर्न आया । भक्तपुरका राजाले उन्का सुराई और बुद्धि देषि षुसि भै आफ्ना पुत्र वीरनृसिंह मल्लसंग मित्रता गराई पुत्र भनि प्रीति गरि राष्या । यसै समय दसैमा कौमारिकन पुजा गरि भोजन गराई कौमारिका हातबाट एक नील कमलका फुल राजाकन दिनुपर्न्या रित अधिदेषि चलायाको थीयो । सोई पुष्प भक्तपुरका राजाकन नदी उन्का आसपास रह्याका पृथ्वीनारायण शाहकन दिइन् । तहांपछि भक्तपुरका राजा प्रजा सबैले नेपाल इनैकन सौप्या भनि भन्न लाग्या । पृथ्वीनारायण साहले ३ वर्षसम्म रहँदा भक्तपुरका राजाबाहेक अरू-लाई गम्य नभयाको फुल प्रसाद कौमारिका हातबाट पाई नेपालका चालचलन सब बुझि बिदा भै आफ्ना स्वस्थानमा गया । भक्तपुरका राजा रणजित् मल्लले भैरवका देवालयमा सुनका छाना बनाइ दिया । दर्वारमा पनि आवरणसहित देवताका मूर्ति प्रकाश गरि सुनका सुंदर दर्वाजा बनाया । फेरि दर्वारभित्र धेरै चोकहरू बनाई दर्वार बढाया । दवारवाहिर ठुला नगरा २ बनाई ईश्वरि प्रीति गरि नित्य वजाउन लाया । यस्ता तरहसंग कीर्ति वढाई प्रजाकन षुसि राषी अनेक शास्त्र ग्रंथहरू चिकित्सा प्रमाणका औषधिहरू अन्न धन इत्यादि अनेक

जात जातका वस्तुको संग्रह गरि कोट्याहुति यज्ञ गरि अन्तमा गोर्षाका राजाकन प्रवेश गराई आफु कासिबास जाँछु भनि जाई काशी क्षेत्रमा प्राणत्याग गन्या । रणजीत् मल्लका पुत्र वीरनृसिंह मल्लले राज्यभोग गर्न नपाई वस्या । इनदेषि सूर्यवंसि राजा नेपालपुरिमा शुन्य भै गय । तुलजा भवानिकन नेपालपुरिमा प्रवेश गराउन्या राजा हरिसिंह देवदेषि रणजीत् मल्लका छोरा वीरनृसिंहसम्म २३ पुस्ता । हरिसिंह देवका पुर्षा नान्यदेव राजादेषी पाँच ५ पुस्ता थपदा जंमा पुस्ता २७ राजा भै अठाइसौ २८ पुस्तामा राजा शुन्य भै गयाका हुन । सूर्यवंशका राज-कुलमा अयुध्या नगरीका राजापछि छुट्न गयापछि सूर्यवंसि रजपुतथानदेषि पतित भै अनेत्र देश देसांतर जाई वस्या । इनहरूमध्ये येक नान्यदेव भन्याका सूर्यवंसि रजपुतले श्रीतुलजा भवानीका अनुग्रहले तुलजा भवानीकन पुजा भक्ति भाव गर्न पाउदा राजा भया । केवल इनै श्रीतुलजा भवानीका अनुग्रहले सूर्यवंसि नान्यदेवका वंशमा २७ पुस्ता सम्म राजा भै राज्यभोग गर्न पायाका हुन् । अठाइस् पुस्ता लाग्दा नेपालमा सूर्यवंसि सुन्य भै गया ।

अथ कान्तिपुरका महिमा ।

रत्न मल्लका छोरा अमर मल्ल वर्ष । ४७ इन राजाले प्रथम हरिसिद्धिका परापूर्वदेषिका त्रिशक्ति देवि प्रमूष शुत्र-वीरले नागेन्द्रलाई वध गन्याको शास्त्रोक्त प्रमाणका नाचकन ठुलो सम्मान गरि जगाई कान्तिपुरमा नचाइ नृत्यलीला बनाई नृत्य गराया । हरिसिद्धि नाचका हातिका दोषले अन्न घटाया भनि सहकाल निमित्त षोकना रुद्रायणि देविका नृत्यलीला बनाइ नृत्य गराया । फेरि जमाल पवंतवासि हरिचोक देविका नृत्य बनाइ चलाया । फेरि मनमयजु इन्द्रायणिका नृत्य मात्रिका शक्तिसहित गरी नृत्यलीला बनाइ चलाया । फेरि पचलिभैरवका नृत्य दुर्गागणसहित गरी नृत्य चलाया । फेरि कंकेश्वरि कालिदेवीका नृत्य मातृकागणसहित गरि चलाया । फेरि लुमडि माइ महा-कालीका नृत्य आवर्ण गणसहित गरि बनाइ चलाया । फेरि कान्तिपुर सहरभित्रका नटेश्वरिका नाचमा श्वेतकालि वाराहि भैरव चंडेश्वरि प्रमूष गरि चन्द्रासुर दैत्य वधका लीला गरि गणावरणसहित गरि नृत्य बनाइ चलाया । येस नाचमा किर्तिपुरका-वाघभैरव आवाहन गरि (धुचा) व्याघ्रिनी बनायाको हुनाले किर्तिपुरमा नचाउनु नजानु पर्न्या गरि रित चलाया । इन राजाले गुणिजनकन नजीक राषि अनेक स्थानका पीठ जगाई पूजा मान्य गरि देवि-

गणहरूका नृत्यलीला बनाई प्रतिवर्ष नृत्य चलाई आनंद दित राज्ये गरि रहँदा कोइ समयमा एक दुर्जन मानिसले कंकेश्वरिका नृत्य प्रकाश हुन्या वेलामा मनुष्य पशुरुप गरी सन्मुखमा रहँदा देवी कोप भै नरवलि भक्षण गन्या र यहाँउप्रान्त यस्ता तरहसंग नृत्य कठीन होला भनि ठानि कंकेश्वरिका महाकालिकन पुजा मान्य गरी शांति गरि चलाया । अद्यपर्यंत यो रित छंदैछ ।

इनै राजाले फेरि लुमडि माइ कंकेश्वरि कालि लुचु भलुदेवि आदि देवताहरूकन रथारोहण गरी चैत्र मासमा प्रेतचतुर्दशिका दिन यथाक्रमले गरि रथारोहण गराई सहरमा यात्रा प्रतिवर्ष चलाया । इन राजाले राज्य गर्दा अम्बल गन्याका सहर ग्रामहरूका नाम कांतिपुर राजधानि सहर ललितपट्टन सहर वा ग्राम हरिसिद्धि ग्राम लुभु ग्राम. सानागाउँ ठेचो सुनागुठि चंपाग्राम फपिङ मछिद्रपुर किर्तिपुर षोकना पांगा थानकोट वलंबु. सतंगोल हरिचोक फुतुग्राम धर्मथलि टोषा. चपलिग्राम. भूतलग्राम धलग्राम चुकग्राम गोकर्ण देवपट्टन नदिग्राम नदिसार सालिग्राम एति ग्राम नेपाल षाल्डाभित्रको भोग गरि राजधानि सहरमा रहँदा राजाले गुणि पण्डितजनहरूसित सोधन लाग्या । इ ग्रामहरू कैलेदेषि वन्याका हुन् भनि सोधदा गुणि पंडितहरूले वतायां । हेराजन् यी ग्रामहरू अघि अधिका राजाहरूले बनायाका हुन् । इ ग्रामहरू मध्ये इ ग्रामहरू र ब्राह्मण पुत्रिका मातृकाहरूकन दान गन्याका हुन् । कोइ देवताका आज्ञाले बनायाका कोइ देश र अधिका ठुला देश उजरि सेष र ह्याकोमा वनियाका नदिसार नदि-ग्राम मालिग्राम इ तिन ग्राम परापूर्वदेषी मुख्य सहर विसालनगरका सेषमा वनियाका हुन् । यहि मध्ये माली-ग्राम इनै राजाका पालामा आगो लागि उजरि गयो र नदिग्राम संधि बनाया । चांगुनारायणका आग्याले स्वस्थान पवंत दोलागिरिविषये सात सय घर बनाई प्रजाकन राषि-दिया । अधिका राजा संकरदेवले वज्रयोगिनी देविकन संषका आकारले देश बनाइ देविकन प्रीति गरि शान्त भै गया ।

अस्य पुत्र सूर्य मल्ल वर्ष ५१। इन राजाले भक्तपुरका राजाले अम्बल गरि राष्याको देश चांगु संषपूर दुइ देश वलात्कार गरि मिचि आपना राज्यसंग मिलाई भोग गन्या । केहि वर्ष संषपूरमा बसि-वज्रयोगिनी देवीकन प्रार्थना गरि देविका आग्या पाई वैशाष पूर्णिमाका दिन अष्टदिवस पर्यंत पञ्च प्रकार रथमा श्रीवज्रयोगिनी. योगेश्वर

महाकाल भैरव सिंघिनी व्याघ्रिनीकन रथारोहण गराई स्थानदेधि ४ दिनअधि संषपूरमा ल्याई पूर्णिमाका दिन मूलयात्रा गरि वंडो उत्साह गरि देश घुमाई चौथा दिनका दिन स्वस्थानमा लैजान्या रीत गरि प्रतिवर्ष यात्रा गराया । इन राजाले वज्रयोगिनीका जात्रा बनाई वर्ष ६ सम्म संषपूरमा वास गरि राजधानि सहर कातिपुरमा आयाका समये वाला नाम एक कोइ सुद्र जाति राक्षस नररूप भै जनम लिन आयाका हुनाले. मृतक जलाउंदा नरमांस चोरि षायो र विकट दंत निस्की भयंकर दैत्य स्वरूप भै आयो । प्रजाहरू मरण हुदा वेलामा संस्कार गर्ने निमित्त लैजांदा वाटामां समसानमा मुर्दा षोसि वलजफत गरि मृतमांस षाइ नित्य मृतक मांसहरू आहार गरि दुःख कष्ट त्रास प्रजाहरूकन दिदा वाला दैत्य भनि सब मानिसले भन्न लाग्या । राजा सूर्य मल्लले आफ्ना पालामा एस्ता तरहको राक्षस रूप भै प्रजाहरूका दुःख दि उपद्रव गन्याको देषि क्या जुक्तिसंग यस राक्षसलाई मान्याहो भनि विचार गर्दा तेस वाला दैत्यको अधि नररूप छँदाको मित्र एक कोइ तेलकार थियो । उसलाई बुझाइ मनवेगी लोहका शस्त्र बनाई युक्तिसंग पठाई वाला दैत्यलाई वध गराया । ताहाप्रान्त पछि राजाले तेस वाला दैत्यलाई मारिदियो भनि षुसि भै तेलकारहरूकन अधि नभयाको मृतकको मरणकालमा वाद्य वजाई लैलानु भनि वाजा सिरोपाउ दिया । वाजा अद्यापि तेलकारहरूलाई छँदैछ ।

अस्य पुत्र नरेन्द्रदेव मल्ल वर्ष ५। इन राजाका पालामा देवपट्टन वासि नेवार कोलोषा नाम गन्याको थियो । तेसले धेरै दिनसम्म नित्य चांगु जाई नारायणका दर्शन गरि सेवा गरि रहँदा एक दिनमा मनमति ठुलो वाढि आयो र तरि जान नसकि मनमा बहुते फिक्का गरि मैले धेरै वर्षदेधि सेवा नित्य गरि रह्याको आज मैले दर्शन पाइन भनि रहँदा. ईश्वर नारायणका अनुग्रहले आकाशवाणि भयो । हे कोलुषा अब तैले नित्य चांगु पुगनु पर्दैन । यो मेरा मूर्ति वगाई ल्यायाको तैले लैजाइ देवपट्टनमा चक्रकुंड स्वयंभु ब्रह्ममूर्ति संधि स्थापना गर भनी यस्ता तरहका आकाशवाणि सुनि तेस भक्त जनले मनमतिमा हेर्दा जलविषय श्री लक्ष्मी सरस्वतीसहित श्री भगवान् नारायण सिलामूर्ति देख्यो र उठाइ ल्याइ ईश्वरका आकाशवाणि प्रमाण ब्रह्ममूर्ति संधिस्थापना गरि कृष्णाष्ठमिका जागरणपूजा अनेक गुठी राषि दिया । नारायण अद्यापि छँदैछन् । इन राजाका पालामा अधिका त्रिशूल-

यात्रा रक्षानिमित्त गुठी राषिदिया । भुवनेश्वरिका देवालय जीर्णोद्धार गरि अधिको भंदा वडाइ बनाई दिया ।

अस्य पुत्र महेन्द्र मल्ल वर्ष ४३। इन राजाले आफ्ना दर्वार उत्तरपट्टि श्रीपशुपतिनाथका आज्ञा पाई पशुपतिका उपमाले देवालय बनाइ सिव स्थापना गन्या । महेन्द्र मल्लले स्थापना गनलि शिवका नाम महेन्द्रेश्वर हुन् । पशुपतिनाथका आज्ञाले बनायांका हुनाले पशुपति भनि नाम प्रष्यात गन्या । फेरि दरवारका समीपमा सो कोटिलिगेश्वर महादेव स्थापना गरि सिंघै देवालयमा सुनले छाप्प्या । त्यस देवालयको नाम कोटिलिङ्ग भनि भन्दछन् । फेरि स्वेतहंस वाज डिल्लीका वादसाह अकवर साहकन सौगात पठामा ।

ति बादसाह कस्ता हुन् भन्या विक्रम संम्वत् १५८९ माघ शुक्ल १२ का दिन तपसि मुकुन्द नाम ब्रह्मचारिले सुखभोगको निमित्त तिर्थराज प्रयागमा फाल हालि प्राणत्याग गरि दिल्लिका वादसाह तैमुरका कुलमा हुमायुको पुत्र भै वेगम सुलतनि हामिदेका गर्भवाट विक्रम संम्वत् १५९० साल आदित्यवारका दिन पैदा भया । अधि इनका वावा बादसाह हुमायुलाई डिल्लिका तषतवाट सेरसाहले निकाल्दा भाइहरूका दुःखुद्धि हुनाले र सरदारहरू निमकहराम हुनाले बहुते दुःष पाया । यस्ता तरहसंग पतित भयाका वादसाहले पुत्र जन्म भयापछि पुत्रको लक्षणका प्रभावले इरानका वादसाह तामास्यको मदत पाइ फेरि आफ्नो दिल्लितषतको अधिपति हुन पाया । तपसिले भवतार लिमाको हुनाले तैमुरका घरानमा यतिका वडा बादसाह संसारमा जस किर्ति प्रष्यात भयाका प्रतापी अरु कोइ बादसाह भयनन् । इनै वादसाह अकवरले विक्रम संम्वत् १८५० मा ३ साल तषत्मा बस्यापछि कोइ वषतमा सौगात पठाइ वादसाह षुसि गराई ६ मासाका छाप वक्साइ ल्याइ आफ्नो नामको टक बनाइ छाप मारि महिन्द्रमल्लि कहाइ भरमुलुकमा चलाया । फेरि जबत भन्याका मुसलमानहरूकन कान्तिपुरमा घरखेत विर्ता दि बसाया । फेरि इन राजाले तुलजादेविका आदिस्थान भक्तपुर हो भनी नित्य जाइ तुलजामूल मंत्र जपि दर्शन गरि फकि आउंथ्या । यस्तै तरहसंग नित्य धाइ सेवा गर्दा श्री तुलजा भवानि प्रसन्न भै स्वप्नविषे हेराजन् तं अहासम्म नित्य धाउनुपर्दैन । यस स्थानको गजुर ताहांका स्थानको द्वार बराबर समसुत्र प्रमाणले उच्च गरि जग वसाई यात्राकार आबरण देवताले संजुक्त गरी देवालय बनाउ र म कान्तिपुरमा

आइ तेस मन्दिरभित्र प्रवेश गर्न आउंला भनी आज्ञा प्रसन्न हुंदा राजा महिन्द्र मल्ल अत्यंत षुसि भै मषन डवलीदेखी दक्षिण तानादेवदेखि पश्चिम झोछेदेखि उत्तर प्याफलदेखि पूर्व यति चार सिमानाभित्र जगा ठहराई श्री तुलजाको देवालय बनाउन आरंभ गर्दा दिनभरि बनायाको रातभरिमा नासि राख्नुया । एस्तै तरहसंग दुष दिंदा कारिगरहरू पनि थकित भै गया ।

ताहांपछि राजाले क्या कारण यस्तो भयो भनि विचार गर्दा तानादेवले आफ्ना स्थान भंदा उच्च गरि देवालय बनाउन लाग्या भनि विचार गरि दियाको रहेछ र ति तानादेवलाई राजाले भाष्या २१ गजुर ३६० रांगाबलि चहाउंला भनी भाष्या । उप्रान्त निविघ्नसित यंत्राकार सुन्दर देवालय सिद्ध भयो । ताहांपछि अघि तानादेवलाई भाष्या मध्ये तानदेवलाई ५ गजुर चहाई वांकि गजुर चाकलदेवल १६ मा राषिदिया ३६० रांगामध्ये तानादेवलाई १ रांगा मात्र चढाई ३५९ रांगा दसै मास सबै देवतालाई पूजा गरि बलिदान गन्या । तुलजा भवानीका देवालयलाई ५ गजुरे मखनडवलि ढाकन्या गरि बनाइ चहाई सुवर्णले छाना छाईदिया । तहांपछि नेपालि सम्बत् ६८४ साल मिति माघ कृष्ण १० दसमि तिथि सोम वार अनुराधा नक्षत्रका दिन बढिया मुहुतं पारि कोट्याहुति यज्ञ आरंभ गरि यथाक्रमले सबै देवता आवाहन गरि प्रतिष्ठा कम्मं गरिरहंदा श्री तुलजा भवानि भ्रमरस्वरूप भै आई देवालयभित्र प्रवेश गर्दिभइन् ।

ताहांपछि राजा बहुते कृतार्थ भै वडो उत्साह गरि धेरै ब्राह्मणहरूकन विर्ता दक्षिणा दि देवालय प्रतिष्ठा गराया । तस दिनदेखि कान्तिपुरमा सबै जनाले ठुलो उच्च उच्च घर बनाउन पाया । फेरि इन राजाले पशुपतिनाथकन चार नाग चांदिका बनाई चारै मुखकन चहाया । अद्यापि छंदैछन् । इ नागराजा वडा प्रतक्षका हुन् । फेरि पशुपतिनाथ तुलजामा धेरै गुठ थपि पूजा गहना ईश्वरप्रीति गरि धेरै धर्मकीर्ति यस जगतमा प्रष्यात गरि अंतमा शांत भै गया ।

अस्य पुत्र सदाशिव मल्ल । दोश्रो पुत्र शिर्वासिह मल्ल वर्ष २५, सदाशिव मल्लले कुसंगको संग गरि धेरै घोडाहरूको वथान् तुल्याइ छाडि पठाई प्रजाहरूका बालि पुवाई बहुते दुःख दिया र प्रजाहरू सबै हाहाकार गराया । फेरि वडावडा यात्राकालमा हेर्न आउनुया सुंदरि

स्त्रिहरूकन पनि जवरदस्ति गरि लगी धेरैलाई विगारिदिया र प्रजाहरू सबै मिलि नोल मुद्गरहरू ली राजा मनोहरातिर षेलन जांदा नोल मुगर ढुंगाले प्रहार गरि भक्तपुरमा भगाया । इ राजा बहुते उपद्रव गरि प्रजाकन पिडा दिन्या हुनाले भक्तपुरका राजा नरेश मल्लले यक चोकभित्र राषि वंद गरि षान दी राषिदिया । केही दिनपछि तेही चोकमा लोप भैगया । सदाशिव मल्लका चोक भनि प्रष्यात भैगया ।

वहां उप्रान्त नोल मुद्गर समातुन्या प्रजाहरू मबै मिलि दाज्यू सदाशिव मल्लकन भक्तपुर तीर भगायापछि तिनै प्रजाहरू सबै मीलि भाई सिर्वासिह मल्लकन राजा गराया । ई राजा वडो ज्ञानी हुनाले दक्षिण महाराष्ट्र देशदेखि लक्ष्मीनारायण नाम लम्बकर्ण भट्ट ब्राह्मण नेपालपुरिमा आई कुलेश्वरमा बसी राजा सवकन हेरि देशका लक्षण विचार गरि सहरभित्र प्रवेश गरि राजासंग भेट गन्या । राजाले विचार गर्दा सन्त पुरुष ठहराई बहुते सन्मान गन्या । ताहांपछि राजाले ति लम्बकर्ण भट्टकन गुरु गरि मंत्र दान लिया । इनैका मंत्रका प्रभावले ललितपट्टनका वैश्य राजाकन जिति दुवै शहर भोग गन्या । गुरुका आग्याले कांतिपुर ललितपट्टन दुवै शहरमा देगुतलेका देवालय बनाई यथाक्रम विधानपूर्वक वाह्याभ्यंतर गरि श्री ईश्वरकन स्थापना गन्या । फेरि नेपाली सम्बत् ७०५ आषाढ कृष्ण ५ मा कांतिपुरका चिकंमुगलमा इनै भट्टले आगम श्री वज्रयोगिनीका रहस्य ध्यानले गरि स्थापना गरिदिया । ललितपट्टनमा पनि स्थान बनाइ आगमहरू गणेशका मूर्तिहरू स्थापना गरिदिया । इ लम्बकर्ण भट्ट बहुते मंत्रशास्त्रमा प्रवीण सामर्थवान् हुनाले घर षेत विर्ता दि कांतिपुरमा वास गराया । फेरि तिहौति पंडीतहरूले वेस पढ्याका हुन्छन् भनी चार थर ब्राह्मणहरू षिशे चार कर्मइस कोनप नरवारय भन्याका यति ४ थरकन तिन्हौतबाट झीकाइ घर षेत विर्ता दी पुत्र परिवारसमेतलाई कांतिपुर आदि सहरमा वसाया । इन दिन नेपालमा तिहौतिया ब्राह्मणहरूको पूर्ण प्रवेश भयो । फेरि राजकुमार- हूकन मैया लिन पनि तिन्हौतिया भैगया । मैयाहरूसित डोलाका साथ आउनुया ब्राह्मणहरूकन पनी बारंबार घर षत विर्ता दी वसाया ।

यही समय परापूर्वदेखि नंदिग्रामवासिहरूका रक्षाकारी पूर्व दिसाका देवी भैरव्याका वाराही देविले प्रजाहरूकन मलाई वगाई लैजाला भनी जनायाको थियो । आग्या-

प्रमाण चउथो दिनमा चोभालका नागले रुद्रमतितीरका बाराहीकन बगाई बागमति दोभान थोरै नाघदा लैजान सकेन र अटकी रह्याको अद्यापि घन्तिल बाराही कहाइ रह्याकि छंदैछन् । नन्दिग्राम वासिहरूले पैले देखिले षबर दिदा पनि जानिजानी केहि याद नगर्नाले देवी कोप भै नन्दिग्रामवासिहरू दुषि हुन गया । ताहाँपछि नन्दिग्राम-वासिहरूले ग्रामरक्षक पीठविना हामीलाई भलो हुन्या छैन भनी देश उत्तरपट्टिका वैष्णवीपीठ जगाई अन्नका धेरै पाक गरि सुवर्णका मूर्ति बनाई स्थानमा लैजाई विधि गरि वैष्णवि गणहरू रथारोहण गराई राजा वक्साई धेरै गूठ राषि जात्रा गरि प्रतिवर्ष चलाया ।

इ सिवसिंह मल्ल कांतिपुर ललितपट्टनका राजाका पुत्र २ जेष्ठ लक्ष्मीनरसिंह मल्ल कनेष्ठ हरिहरसिंह मल्ल । ललितपट्टनमा राज्य भोग गर्न गया । इन राजाले पुत्रका कल्याण निमित्त भल्लु नाम ग्राम बनाई तामापत्र गरि श्रीपशुपतिनाथकन प्रिति गरि दिया । फेरि इन राजाले पंचलिग भैरवका कुप कैले भरिदैन भन्याको सुनी म भरिदिउला भनि अहंकार गरि धेरै द्रव्य ल्याइ भर्दा पनि भरियन र बागमतिका पानी उठाइ ल्याइ भन्या तैपनि भरियन र राजाले मैले नचाहिदो अहंकार गन्या छु भनी चेति अपराध क्षमापन निमित्त धेरै षचं गरि पूजा गन्या । अद्यापि पंचलिग भैरवका यात्रा प्रति केहि पुजा पठाउंदैछन् । यस्ता प्रतक्षका भैरव हुन् । इनै वर्षका जात्रामा भैरव कोप भै चिकंभुगलमा कुप षसी फुट्यो र सिवसिंह मल्ल कांतिपुरका राजा भै रह्याका हरिहर-सिंह मल्लका बाबाले भैरव कुपका फुट्याका टुक्राहरू सब जंमा गरी जमीनमा गाडि शिलाले ढाकि यथापुजा गरि स्थापना गरि भेलुपात स्थान भनी प्रख्यात गरी दिया । ताहाँपछि राजाले इ पंचलिभैरव दक्षिणका क्षेत्रपाल वडा प्रतक्षका हुन भनि अधि वैश्य ठकुरि राजाहरूले मृत्तिकाको कुप बनाइ जात्रा चलायाको इनका पालादेखि धातुका कुप बनाइ भैरवका ध्यानले जुक्त गरि नानाद्रव्यले भरि आश्रिन शुक्ल पंचमिका दिन प्रतिवर्ष जात्रा गराया ।

पुत्र हरिहरसिंह मल्ल पाटनका राजाको सोभावदेखि पिता सिवसिंह मल्ल माता गंगारानी दुवै स्त्रीपुरुष संका मान्दथ्या । गंगारानीले नजीक गरि वनविहारका इच्छाले बुढानिलकंठका अर्धमागंविषय सुस्थिर गरि ठूलो वगैचा बनाइ रानीवन भनि प्रख्यात गरि जातजात फल फुल अनेक जातका विरुवा लाई तैयार गरी राष्याको थियो र

एक दिनमा राजासहित वनविहारनिमित्त जाइ रहंदा दाज्यू लक्ष्मीनरसिंह मल्लकन बाबाका शेषपछि दुवै सहरको भोग गरंला भन्या इक्षाले केही अपवादलाई दर्वारबाट घपाइ पठाया । लक्ष्मीनरसिंह मल्ल भाइको ठूलो डर मानी देवपट्टन जाइ रात्रीविषय एक रजीक संघतको घरमा गुप्त गरि दबी रहन गया । धेरै दिनसम्म दबी-रहंदा रजीकपुत्री दुइ वैनी फिकुचा परुचा नाम गन्याकी-हरूले राजपुत्रकन धेरै प्रकारले सेवा गरि राषदा सबै कर्म भै गयो र राजपुत्रले मेरा राज भैगया तिमिहरूकन जल चलाइदिउंला भनाइ राष्या । ललितपट्टनका राजा हरिहरसिंह मल्ल कांतिपुरमा वावामहतारिकन भेटन निमित्त आउंदै जांदै गर्दथ्या । ति राजारानिले ज्येष्ठ-पुत्रको षोज गन्या कांछा पुत्र रिसाइ कलह उठाउला भन्या सदेह मानी ज्येष्ठपुत्रको षोज षवर नगरी रह्याका थिया ।

यस्तै समय नित्यानंद नाम ब्रह्मचारी षोढान्यासि स्वामी दक्षिण देशदेखि आई पशुपतिनाथमा प्राप्त भयाका छन् भन्या षवर गंगारानिले सुनि रानी जाई स्वामिका सन्मान गरि परिक्षा गरि पशुपतिनाथका पूजक योग्य ठहर्न्याई अर्पनकारी गरीदिइन् । इ नित्यानन्द स्वामी कस्ता थिया भन्या—सदा सनर्थवान् सबै कर्म क्रिया जान्या हुनाले राजाका कल्याणनिमित्त ललितपट्टनका अविअधिका राजाहरू धेरै दिन नठहर्न्याको कारण अधोर-नाथका कृपादृष्टि सन्मुख पर्नाले हो भनी ठहराई राजाका अग्रभागमा कुतुहल क्रियासंयुक्त गरि श्रीउन्मत्त भैरवकन स्थापना गरिदिया । इन दिनदेखि ललितपट्टनका राजाको बुढिया हुन गयो । सिभुका बुढीयाका बालकहरूको भय पनि निवारण भैगयो । ति बुढियाको भय देवपट्टन विषय थियो । इ भैरवका कृपाले भय नास्ति भैगयो । अरू स्थानमा रह्याका बालकहरूकन ति बुढियाका भय भयो भन्या उन्मत्त भैरवकन पुजा गन्या शान्ति होला ।

फेरि राजराज्येश्वरीका जंगल पनि ठूलो गरि पशुपति-नाथका दृष्टि षुसि निमित्त वसांया । तहाँ इ श्रामिले गंगारानीकन बोलाइ अब तत्रा संतानहरूको दुवै सहरविषे स्थिर भोग रहला भनी आज्ञा भयो । फेरि इनै स्वामिका आज्ञा पाई रानिले पशुपतिनाथका देवालय तिन तला छाना भै रह्याको विग्रन लाग्यो र परंतुसम्म कष्ट होला भनी मध्यम षण्डका छाना शून्य गरि दुइ तला मात्र छाना गरि अधिको सुनका छाना विगन्याको भइ धेरै सुन

राषि गजुर बनाई त्रिकोण इट पारि देवालय संपूर्ण गरि छाना बनाइ गजुर चढाइन् । नेपाल सम्बत् ७०५ सालमा त्रिकोण इट उप्रन गयो र चाँगुनारायणका देवालये संपूर्ण गरि छाडिदिया । फेरि गंगारानीले पशुपतिनाथकन पताका चढाइ स्वामिका आज्ञाले कान्तिपुरका दरवारमा यक पताका बाँधन लैगया । येति गरि केही दिनपछि राजारानी दुवै लोप भैगया । यति भयाउप्रांत चौथो दिनमा राजारानी लोप भैगयाका हुन् ।

जहाँ उप्रान्त लक्ष्मीनरसिंह मल्ल आइ कांतिपुरका मंत्रि प्रजाहरूको मद्दत पाई राजा भया । हरिहरसिंह मल्लले ललीतपट्टनैमा राज्ये गन्या । इ हरिहरसिंह मल्लले ललितपट्टनमा राज्य गन्याका माता पिता स्वर्ग नहुँदैंमा हो । धनतले वाराहिकन वगाई ल्यायाको र पचलिभैरवको प्रतक्ष पायाको पनि आफु राजा भयापछि हो । इ हरिहर सिंहका भोग वर्ष २९ अस्य पुत्र सिद्धिनरसिंह मल्ल राजाका भोग वर्ष ४९ नेपालि सम्बत् ७४० आश्वीण शुक्ल दशमि आदित्यवारका दिन राजा भया । काजिहरूका जुक्तिले हरिहरसिंह मल्ल राजाकन र लालमति रानीकन पशुपतिनाथका मंदिर संधि दक्षीणपट्टिमा थोरै दिन वास गराइ गर्भाधान भै वढीया लग्न पाई जन्म भयाका हुनाले अतिज्ञानी भया । इन राजाले सम्बत् ७४९ साल मछिन्द्रनाथका देवालयमा यक तला बढाइ सुनका छाना बनाइ गजुर चढाया ।

इनै राजाले अधिका भंदा सुन्दर गरि दरवार वढाई बनाया । सुनका ढोका बनाइ राषिदिया दरवाजाका दाहिना वाउँ नरसिंह पंचमुखि गणेश हनुमान स्थापना गरिदिया । भित्र हुंगाका चोकमा सुनका धारा बनाई तंत्रशास्त्रका प्रमाणका देवताहरूको ध्यान प्रकाश गरि मूर्ति बनाइ अतिरमणिय स्थान बनाइ सम्बत् ७६७ वैशाख कृष्ण उत्तराषाढा नक्षत्र वृहस्पतिवारका दिन स्थापना गरिदिया । फेरि दिगुतले भवानीका देवालय ठुलो पाँच तल्ला छाना गरि अधिका भंदा वढाइ बनाइ सुनका छाना बनाइ सम्बत् ७६७ ज्येष्ठ कृष्ण २ उत्तरा नक्षत्र बुधवारका दिन गजुर वढाया । फेरि तुलजा भवानीकन यथाक्रमले स्थापना गन्या ।

दसैका टिकाका दिन दरवारबाट गमन गरि ठेचोका गठनाच ललितपट्टनका दुर्गागनका नाचसमेत् षड्गयात्रामा

जानुपन्या रीत चलाया । भडारपालमा पोखरि धारासहित गरि बनाइ विचमा सुनको कमल राखिदिया । फेरि मण्डपमा भूगोलका आकारले देवतासहित गरि काठको चढुवा बनाइ गजुर चढाया । फेरि सुनका कमलमाला बनाई मछिन्द्रनाथकन चढाया । इन राजका महतारि लालमति रानिले तिन तला देवालय बनाइ विश्वेस्वर शिवकन लक्षाहुति यज्ञ गरि स्थापना गरिदिइन् ।

आहांपछि राजाले दरवारका अगाडि हुंगाका देवालय बनाउनकन सब सराजाम तैयार गरि सम्बत् ७५० भाद्र-शुक्ल १५ गते रोज ७ का दिन आरंभ गरी अति सुन्दर दस अवतार महाभारत रामायण आवर्णक्रमले मूर्तिहरू बनाइ राषि देवालय संपूर्ण गरी बनाया । एस्तै समय गोपिकृष्णले स्वप्नमा म फलाना ठाउँ छु तैले बनायाको देवालयमा मलाई स्थापना गर भनी आज्ञाप्रसन्न हुदा आज्ञाप्रमाण षोडश श्रीकृष्णका मूर्ति र राधाजिका मूर्तिकन वैगल्मा पाया । ति मूर्ति ताहाँ कस्ता तहंसंग रहन गयाको हो भन्या अधिका राजाले भडारपालका जमीन-भित्र पाइ दरवारका वैगलमा राषि छोड्याका रहेछन् । तिनै मूर्ति २ कन ल्याई अर्को एउटा राधाजिको मूर्ति बन्यो र ३ मूर्ति सहित गरि नेपाली सम्बत् ७५७ साल फागुण शुक्ल १० पुनर्वसु नक्षत्र वृहस्पति वारका दिन कोट्याहुति यज्ञ विधानपूर्वक गरि देवालय प्रतिष्ठा गरि वडो उत्सवसंग श्रीकृष्ण भगवान्कन स्थापना गरि दिया । देवालयका सन्मुषमा ठूलो षम्बा षडा गरि सुनका वैनतेयकन स्थापना गरि दिया । देवालयमा सुनका २१ गजुर चढाई ब्राह्मणहरूकन दक्षीणा वस्त्र गहनाहरू दि धेरै ब्राह्मण जोगी जंगम वैरागी फकिरहरूकन भोजन गराया । यही कोट्याहुति श्रीकृष्णका मन्दिर सन्मुषका मंडपमा जज्ञ आरंभ गरी यज्ञ कुण्ड बनाउँदा चुकवहालको गुभाल वडो सामथि थियो र तेस वाँडाको मन्मा सर्व कार्य ब्राह्मणले चलाउन लाग्यो । हामीले जान्याको शास्त्र त व्यर्थ भयो भनि चिताइ एस जज्ञमा विघ्न गरिदिनुपन्यो भनि ढोकाका बाहिर षेतको ड्यागमा मन्त्र पढि थड्याउँदा यज्ञकुण्ड बनायाको अकस्मात् चूर्ण भै विगन्यो फेरि बनाउँदा फेरि विगन्यो ।

(क्रमशः)